Sámediggi
Sámedigge Sámiediggie Saemiedigkie Sametinget

Gïelejarnge
Samiskt språkcentrum

Lägesrapport:
De samiska språken i Sverige 2020

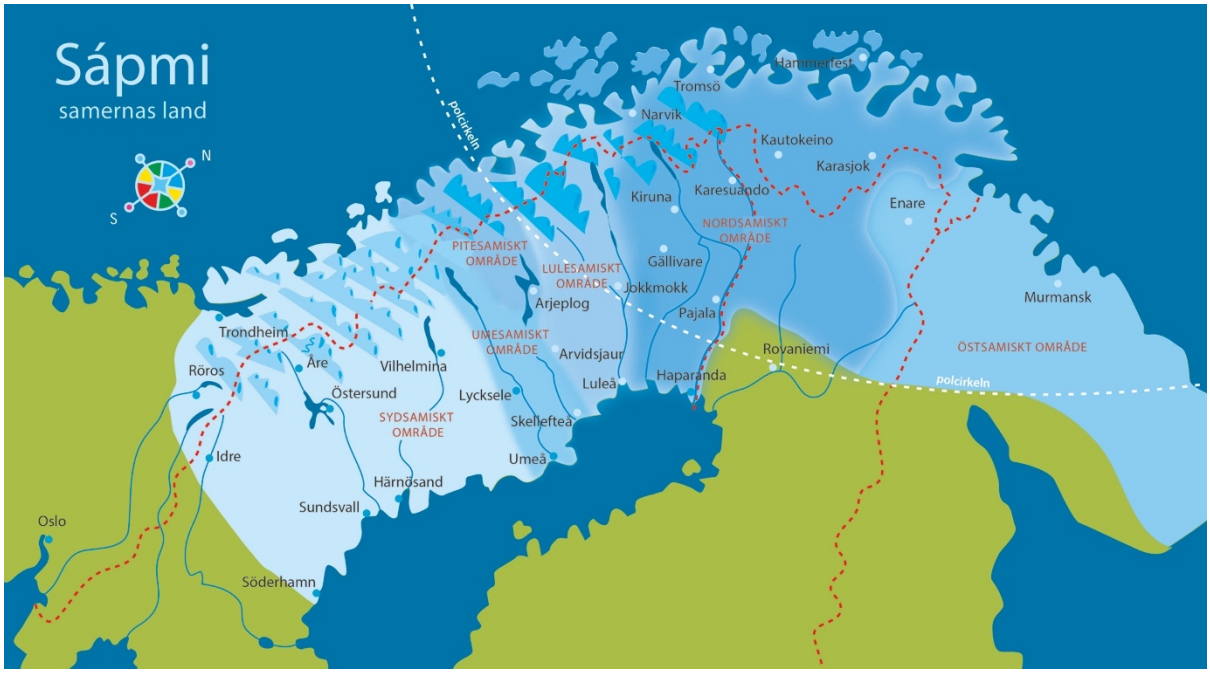

Sápmi/Sábme/Sábme/Sábmie/Saepmie – det traditionella samiska området breder ut sig i fyra riken. Karta från Samer.se. Tecknare Anders Sunesson.

© Sámiediggie/Samiskt språkcentrum 2021

ISBN: 978-91-986635-2-5

Bilder och grafer: Samiskt språkcentrum

www.sametinget.se

INNEHÅLL

FÖRORD 2
SAMMANFATTANDE KOMMENTARER 3
ČOAHKKÁIGEASSU 6
TJOAHKKÁJGIESSE JAVLLAMUSÁ 8
TJÅHKKÁJGIESEDUVVUM KOMMENTÁRA 10
TJÅANGKIJES ÅSSJALOMMESH 12
SUMMARISED COMMENTS 14
INLEDNING 17
LÄGGA GRUNDEN FÖR DE SAMISKA SPRÅKENS MÖJLIGHETER ATT FRÄMJAS 19
Särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter 19
Handlingsprogrammets uppdrag och genomförande 20
Kartläggning av de samiska språken 20
SPRÅKLIGA RESURSER OCH SPRÅKLIG INFRASTRUKTUR 22
Samiskt språkcentrum – en språklig resurs 22
Språkteknologi 27
Språkvård och god ortnamnssed 28
EN BRISTANDE UTBILDNINGSKEDJA 30
Förskolan 31
Sameskolan 33
Grundskolan 36
Inspiration – Hur skapas funktionellt tvåspråkiga barn? 38
Samiskt språkcentrums sammanfattande kommentarer kring förskola och skola 41
Gymnasieskolan 42
Högre utbildning 43
Livslångt lärande 43
KULTUR BÄR SPRÅK, SPRÅK BÄR KULTUR 46
Positiva kulturhändelser under 2020 46
Stöd till dubbning via Svenska Filminstitutet 49
En utblick utomlands: urfolks-TV dygnet runt 50
FÖRBÄTTRAT GRÄNSÖVERSKRIDANDE SAMARBETE 51
SYNLIGGÖRANDE OCH STATUS 52
Varför prioriteras inte samiska språket? 52
SLUTORD 53
BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA 55

FÖRORD

Sámiediggie lämnar sedan 2010 årligen en lägesrapport om de samiska språkens situation i Sverige.

År 2020 blev ett annorlunda år till följd av coronapandemin som påverkar arbetet med att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken. Eftersom detta år på många sätt har varit förändringarnas år, har Samiskt språkcentrum valt att modifiera strukturen på lägesrapporten. Indelningen av årets lägesrapport kommer att utgå från strukturen i *Sametingets förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken*.[1] Avsikten är att situationen och utmaningarna för de samiska språken ska framstå tydligare.

De samiska språken har många benämningar med koppling till naturen och dess nyanser. Det finns ett särskilt behov hos det samiska folket att skydda och främja de samiska språken som ett uttryck för sin relation till mark och vatten, och som en del av samisk kultur och identitet. Det är högst värdefullt att kunna förmedla den rika naturterminologin till våra barn och ungdomar som är morgondagens samiska språkanvändare. Samisk förskola och en samisk utbildningsväg fyller en viktig roll i det perspektivet.

De positiva exemplen vi ger i denna rapport gäller situationen för de samiska språken inom kulturområdet. Via kultur kan också kunskap om samiska språk förmedlas och denna utveckling är tydlig trots att pandemin påverkat det samiska kulturlivet negativt.

För att synliggöra och använda de samiska språken skrivs ortnamn genomgående på samiska i denna rapport men återfinns på svenska i bilagan. I årets rapport har vi valt att använda de umesamiska benämningarna *Sámiediggie* för Sametinget och *Sábmie* för Sápmi.

Ingegerd Vannar
Sámiediggie
T.f. avdelningschef
Språk och utbildning

Sylvia Sparrock
Sámiediggie
Arbetsledare
Samiskt språkcentrum

[1] Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498

SAMMANFATTANDE KOMMENTARER

Situationen för de samiska språken i Sverige är mycket allvarlig. Trots insatser för revitalisering under de senaste decennierna, är de fem samiska språken – nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska – fortfarande klassade som hotade språk av Unesco, FN:s organisation för utbildning, vetenskap och språk.[2]

Århundraden av assimileringspolitik har inneburit att många samer aldrig eller endast bristfälligt har fått lära sig sitt eget språk. För de samer som behärskar samiskan sedan barnsben blir språkdomänerna allt färre. Faktorer som brist på naturliga språkarenor och ny terminologi, samt en icke-fungerande utbildningskedja från förskola till vuxen ålder, påskyndar den pågående språkbytes-processen.

I denna lägesrapport ges en bild av situationen för de samiska språken år 2020. Rapporten innehåller fördjupad information om språksituationen och dess utveckling under året. Nytt för denna rapport är att den huvudsakligen utgår från samma kapitelindelning som *Sametingets förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken.*[3] Utgångspunkten är att de som talar språken eller i någon form är bärare av samiskan, är de absolut viktigaste resurserna i en process för att stärka språken.

Några av de mest centrala faktorerna under 2020 som har påverkat eller förväntas påverka situationen för de samiska språken är följande:

Förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken

Sámediggie har under 2020 utarbetat ett förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken. Handlingsprogrammet identifierar de åtgärder som är nödvändiga för att bevara, revitalisera och utveckla de samiska språken, med målsättningen att göra dem levande, välmående och värdesatta i samhället.

Sámediggie överlämnade handlingsprogrammet till regeringen i september 2020 med uppmaning att fastställa handlingsprogrammet och vidta åtgärder för att omsätta det i praktiken.

Särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter

I en hemställan till regeringen har Sámediggie betonat behovet av en särskild lag som reglerar och säkerställer det samiska folkets språkliga rättigheter.[4] En särskild lag skulle synliggöra och stärka Sámediggies ansvar för det samiska språkarbetet som ett led i ett ökat självbestämmande för det samiska folket. Ytterligare skäl till inrättande av en samisk språklag är behovet av att harmonisera nationell lagstiftning med Norge och Finland, och därigenom underlätta gränsöverskridande samarbete.

Ett förtydligande av det samiska folkets rätt till självbestämmande i en sådan lag, skulle på sikt även förbättra Sámediggies möjligheter att möta upp i frågor med koppling till de samiska språken, exempelvis gällande de brister i utbildning i och på samiska som Samiskt språkcentrum och Sámediggie återkommande har uppmärksammats om, inte minst under det gångna året.

Det samlade kunskapsläget visar att det krävs strukturella och strategiska åtgärder för att bygga en fungerande utbildningskedja från förskola till vuxen ålder. Det har Sámediggie tydliggjort i sitt

[2] UNESCO Atlas of the World's Languages in danger

[3] Handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken, Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498

[4] Hemställan om särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter Dnr 8.2.6-2020-1719

förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken.[5] Händelser under 2020 förstärker bilden ytterligare; bland annat har Sameskolstyrelsen, Sámiediggie och regeringen mottagit ett öppet brev[6] från föräldrar som påtalar bristerna i utbildningen avseende samiska. Enligt Samiskt språkcentrum är det tydligt att läget för utbildning, i och på samiska, är allvarligt och inte möter krav eller förväntningar från vare sig föräldrar till skolelever eller andra samer som vill utveckla sitt språk.

Språkcentrum på fler orter

Samiskt språkcentrum firade 10 år under 2020 och har under tiden som det varit verksamt tydligt bidragit till att stärka och revitalisera de samiska språken. Trots förslag om att etablera språkcentrum på fler orter, med rekommendationer från Europarådets ministerkommitté,[7] kan Sámiediggie konstatera att regeringen inte heller under 2020 har återkommit i frågan om att utvidga Samiskt språkcentrums verksamhet till fler orter.

Fördröjningen med att utöka språkcentrums verksamhet till fler orter sinkar det påbörjade revitaliseringsarbetet. Lokalt anpassade insatser kan inte genomföras i lika stor utsträckning och under tiden fortgår den negativa språkbytesprocessen, som får till följd att ännu färre talar samiska.

Kartläggning av de samiska språken

En föreslagen strategisk åtgärd för att förstärka och utveckla Samiskt språkcentrums arbete är att de samiska språken återkommande kartläggs. En sådan kartläggning hör till de faktorer som Sámiediggie har identifierat som en viktig grund för det fortsatta arbetet med att stärka och revitalisera de samiska språken.[8]

Samiskt språkcentrums bedömning är att en kartläggning kan bidra till att förbättra kvaliteten på de årliga lägesrapporterna, och i ett längre perspektiv till en förbättrad utvärdering av vidtagna revitaliseringsåtgärder. En kartläggning skulle också utgöra ett viktigt verktyg för uppföljning av Sámiediggies handlingsprogram för bevarande av de samiska språken.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïelegaaltije

Sámi Giellagáldu är det samnordiska samiska språkorganet med ansvar för språkvård och normering. Eftersom de samiska språken korsar landgränser är det angeläget att arbetet med språknormering sker gemensamt i Sverige, Norge och Finland, oberoende av nationella gränser. Det gemensamma språksamarbetet har betydelse för att de samiska språken ska utvecklas i likartad riktning i de nordiska länderna. Giellagáldu tillhandahåller normerade termer, vilket är en viktig grund för att kunna utveckla fungerande språkteknologiska verktyg, så som exempelvis stavnings- och grammatikkontroll.

Sámiediggie bedömer att Giellagáldus verksamhet är av betydelse för att samiska ska ha förutsättningar att bibehålla sin karaktär av gränsöverskridande språk. En permanent finansiering av organet har från svensk sida inte utlovats under 2020. Sámiediggie ser fortsatt att frågan är angelägen för att stärka utvecklingen av språken.

Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe/Samisk språkvecka

---

[5] Handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken, Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498, sid.35

[6] Öppet brev: Ska vi ha samiskspråkiga barn? Sametingets dnr 8.2.6-2020-1682

[7] Recommendation CM/RecChL(2020)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Sweden) to extend the practice of the Sami language centres.

[8] Handlingsprogram för bevarande av de samiska språken, Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498, sid. 25

Under FN:s internationella år för urfolksspråk (IYIL2019)[9] initierades en samisk språkvecka som uppskattades av såväl sametingen som av de förvaltningskommuner, organisationer, föreningar och enskilda som deltog i firandet. Språkveckan arrangerades av sametingen i Finland, Norge och Sverige och följdes upp med en språkvecka även under 2020. Språkveckan genomfördes i oktober och uppmärksammades genom ett stort antal aktiviteter utformade för att synliggöra de samiska språken. På en gemensam webbplats, giellavahko.no, publicerades information om evenemangen runt om i Sápmie. Sametingen i Finland, Norge och Sverige planerar för en språkvecka även under 2021.

Internationella urfolksspråksdecenniet (IDIL) 2022–2032

Under det internationella urfolksspråkåret utarbetade en styrkommitté bestående av 18 medlemsländer slutdokumentet *Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages.*[10] Vid Unescos 40:e generalkonferens i Paris i november 2019 antogs slutdokumentet med rekommendationen att genomföra ett internationellt urfolksspråksdecennium 2022–2032. FN:s generalförsamling beslutade i december 2019 i enlighet med denna.

Tillsammans med sametingen i Finland och Norge kommer Sámiediggie i Sverige att etablera ett fortsatt språkarbete med sikte på det internationella urfolksspråkdecenniet. Årtiondet kommer att erbjuda möjligheter för sametingen att utveckla ett långsiktigt språkarbete med koordinerade gemensamma insatser för de samiska språken.

[9] International Year of Indigenous Languages, IYIL2019 https://en.iyil2019.org/

[10] Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages https://en.iyil2019.org/release-of-the-strategic-outcome-document-of-the-iyil2019-2/

ČOAHKKÁIGEASSU

Davvisámi, julevsámi, bihtánsámi, ubmisámi ja oarjánsámi gielaid dilli Ruoŧas lea hui duođalaš. Vaikko maŋemus moaddelot jagi leat áŋgiruššan ealáskahttinbijuiguin, de leat dát vihtta sámegiela ain heahtedilis Unesco mihtuid mielde, mii lea ON organisašuvdna oahpahusa, diehtaga ja kultuvrra olis. Jahkečuđiid assimilerenpolitihkka lea dagahan ahte olu sámit eai leat goasse dahje dušše hui váilevaččat beassan oahppat eatnigiela. Go lunddolaš giellaarenat ja ođđa terminologiija váilu, ja go oahpahusmannolat mánáidgárdeagis rávis olbmo ahkái ii doaimma, de dat hobeha giellamolsuma.

Dán dilálašvuođaraporttas čilget sámi gielladili 2020:s. Raporttas leat dárkilet dieđut gielladilálašvuođaid ja ovdáneami birra vássán jagis. Ođasin dán raporttas lea ahte mii čuovvut eanas muddui seamma kapihttaljuohkima go Sámedikki gielladoaibmaprográmma evttohusas lea. Vuolggasadjin lea ahte sii geat sárdnot sámegiela dahje leat giellaguoddit, lea buot deháleamos resurssat giellanannenproseassain.

Čuovvovaččat leat 2020:s leamaš muhtun váldofáktorin mat leat váikkuhan dahje sáhttet váikkuhit sámegielaid:

Sámegielaid suddjema doaibmaprográmma evttohus

Sámediggi lea 2020:s ovddidan evttohusa sámegielaid suddjema doaibmaprográmmii. Doaibmaprográmma identifisere daid bijuid maid dárbbašit sámegielaid seailluheapmái, ealáskahttimii ja ovdánahttimii, dainna mihtuin ahte gielat galget eallit, veadjit bures ja árvvus adnot servodagas.

Sámediggi geigii doaibmaprográmma ráđđehussii čakčamánus 2020, ja ávžžuhii ráđđehusa dohkkehit prográmma ja álggahit bijuid maiguin praktihkalaččat bidjá prográmma doibmii.

Sierra láhka mii sihkkarastá sámiid giellavuoigatvuođaid

Sámediggi lea ovddidan bivdaga ráđđehussii mas deattuha dárbbu oažžut sierra lága mii reglere ja sihkkarastá sámi álbmoga giellavuoigatvuođaid. Sierra láhka čalmmustahtášii ja nannešii Sámedikki ovddasvástádusa sámi giellabarggus oassin sámi álbmoga iešmearrideami loktemis. Nubbi ágga lea ahte sámi giellalága ásaheapmi dávistivččii lágaiguin Norggas ja Suomas, ja danne dat álkidahtášii rádjerasttildeaddji ovttasbarggu.

Jus dakkár lágas čielggasin dahkko sámi álbmoga iešmearridanriekti, de dat buoridivččii maiddái Sámiedikki vejolašvuođaid dustet sámi giellaáššiid, ovdamearkka dihte jus sámegieloahpahus lea váilevaš, maid Sámi giellaguovddáš ja Sámiediggie máŋgii lea cuigen, eareliiggánit vássán jagis.

Dieđut maid leat čohkken čájehit ahte lea dárbu struktuvrralaš ja strategalaš bijuide jus galgá oažžut johtui doaibmi oahpahusmannolaga ovdaskuvlaagi rájes gitta rávis olbmo ahkái. Dan lea Sámediggi čilgen iežas gielladoaibmaprográmma evttohusas maiddái. Dáhpáhusat 2020:s nannejit dan gova ain eanet; ee. leat Sámeskuvlastivra, Sámediggi ja ráđđehus ožžon rabas reivve váhnemiin geat cuigejit man váilevaš sámegiel oahpahus lea. Sámi giellaguovddáš oaivvilda leat čielggasin ahte oahpahusdilli, sámegielas ja sámegillii, lea duođalaš ja dat ii ollašuhte skuvlamánáid váhnemiid ja ieža sámiid gáibádusaid geat dáhttot sámegiela ovdánit.

Giellaguovddáš eanet báikkiide

Sámi giellaguovddáš ávvudii 10 jagi 2020:s ja dan áiggis lea dat eahpitkeahttá veahkkin nannen ja ealáskahttán sámi gielaid. Vaikko lea evttohuvvon ásahit giellaguovddážiid eanet báikkiide nugo Eurohpáráđi ministtarlávdegoddi nai lea rávven, de oaidná Sámediggi ahte ráđđehus ii leat mannan jagi ge mieđihan viiddidit Sámi giellaguovddáža doaimma eanet báikkiide.

Go ná ájihit giellaguovddáža viiddideami eanet báikkiide, de goazaha dat giellaealáskahttinbarggu. Báikkálaš áŋgiruššamiid ii leat vejolaš liikka olu čađahit, ja dan botta joatká negatiivvalaš giellamolsunproseassa mii dagaha ahte sámegiela geavaheapmi ain eanet unnu.

Sámi gielaid kárten

Okta evttohuvvon bidju Sámi giellaguovddáža barggu nannema ja ovddideami dihte lea sámegielaid kárten. Dakkár kárten lea fáktor maid Sámediggi lea identifiseren dehálaš vuođđun sámi gielaid boahttevaš nannemis ja ealáskahttimis.

Sámi giellaguovddáš jáhkká ahte kárten sáhtášii loktet jahkásaš dilálašvuođaraporttaid kvalitehta, ja guhkit áiggi vuollái maiddái buoridit ealáskahttindoaimmaid árvvoštallama. Kárten livččii maiddái dehálaš reaidun čuovvolit Sámedikki doaibmaprográmma sámi gielaid suodjaleamis.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïelegaaltije

Sámi Giellagáldu lea davviriikkalaš sámi giellaorgána mas lea ovddasvástádus gielladikšumis ja normeremis. Sámegielaid rájit mannet riikkarájiid rastá, ja danin lea mávssolaš ahte giellanormerenbargu dahkko oktasaččat Ruoŧas, Suomas ja Norggas beroškeahttá riikkarájiin. Oktasaš giellaovttasbarggus lea mearkkašupmi sámi gielaide vai daid ovdáneapmi manná seamma guvlui davviriikkain. Giellagáldu normere terminologiija mii lea dehálaš vuođđun doaibmi giellateknologalaš reaidduid ovdánahttimis, omd. stáven- ja grammatihkadárkkisteamis.

Sámediggi árvvoštallá ahte Giellagáldu doaimmas lea mearkkašupmi jus sámegiela mihtilmas rádjerasttildeaddji giellaeavttut galget seailut. Jagi 2020:s ii leat vel boahtán lohpádus Ruoŧa bealde ahte juolludit bistevaš ruhtadeami orgánii. Sámediggái lea ášši ain dehálaš sámegiela ovdáneami nannema dihte.

Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe/Samisk språkvecka

ON riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellajagi oktavuođas (IYIL2019) álggahuvvui sámi giellavahkku man sihke sámedikkit, hálddašangielddat, organisašuvnnat, servošat ja ovttaskasat geat oassálaste ávvudeamis, leat árvvus atnán. Suoma, Norgga ja Ruoŧa sámedikkit ledje lágideaddjin, ja dat lágiduvvui fas 2020:s. Giellavahkku lei golggotmánus, ja ledje olu sierra doaimmat maiguin sámegiella fuomášuhttui. Oktasaš ruovttusiiddus giellavahko.no ledje dieđut dáhpáhusaid birra miehtá Sámi. Suoma, Norgga ja Ruoŧa Sámedikkit plánejit giellavahkku maiddái 2021:s.

Riikkaidgaskasaš álgoálbmotgielaid logijahki (IDIL) 2022–2032

Riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellajagi oktavuođas ovddidii stivrenváldegoddi mas leat 18 miellahttoriikka mielde loahppadokumeantta *Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages.* Unescos 40 generálakonferánssas Parisas skábmamánus 2019 dohkkehuvvui dát loahppadokumeantta dainna rávvagiin ahte galgá čađahuvvot riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellalogijahki 2022–2032. ON generálačoahkkin mearridii juovlamánus 2019 guorrasit dasa.

Ovttas Norgga ja Suoma sámedikkiiguin áigu Ruoŧa Sámediggi ásahit joatkevaš giellabarggu dán riikkaidgaskasaš álgoálbmotgiellalogijagi olis. Logijagis bohtet rahpasit sámedikkiide vejolašvuođat ovddidit guhkilmas giellabarggu oktasaš heivehuvvon áŋgiruššamiiguin sámegielaid ovdii.

TJOAHKKÁJGIESSE JAVLLAMUSÁ

Vijor sámegielajda Svierigin – nuorttasámegiella, julevsámegiella, bihtámsámegiella, ubbmemsámegiella ja oarjjelsámegiella- la sieldes alvos. Vájku dago älládibmáj maŋemus jahkelågojn, vihtta sámegiela vilá li árvustaládum ájtedum giellan UNESCO:s, AN:a organisasjåvnnå åhpadussaj, diedaj ja kultuvrraj. Jahketjuode assimilerimpolitijkas la mierrkim moadda sáme älla goassak jali nievret li oahppam gielasa. Sámijda gudi mánnarájes máhtti giellasaje binnu.Vidjura nåv gåk vádne luondulasj giellasájs ja ådå terminologidjas, ja åhpadusrájddo mij ij dåjma åvddåskåvlås gitta ållessjattugij, gáhtjat giellamålssomprosessav.

Vijordiedádusán buojkoduvvá vijor sámegielajda 2020 jagen. Diedádus sisanet tjiegŋodum diededibme gielllavidjura hárráj ja dan åvddånahttem jagen. Ådås dán diedádussaj la åvdemusát vuolggá sämmi kapihtaljuogáduas nåv gåk Sámedikke oajvvadus doajmmaprográmmaj sámegielaj bisodibmáj. Vuodo l gudi gielajt ságasti jali muhtem hámen li sámegiela guodde, li ienndilij ájnnasamos luohko prosessan nanustahtátjit gielajt.

Tjuovvo guovddelamos vidjurijs muhtema 2020 jagen ma li bájnatjam jali vuordeduvvi vidjurav bájnatjit sáme gielajda:

Oajvvadus doajmmaprográmmaj sámegielaj bisodibmáj

Sámedigge l 2020 jagen gárvedam oajvvadusáv sámegielaj bisodibmáj. Doajmmaprográmma identifieri biedjamdagojt ma li dárbulattja sámegielajt bisodit, älládahttet ja åvddånahttet sámegielajt, ulmijn dajt viessodit, vuojtulattja ja árvvon anedum sebrudagán.

Sámedigge vattij doajmmaprogrammav ráddidussáj ragátmánon 2020 bádtjimijn mierredit doajmmaprográmmav ja biedjamdagojt álgadit dav ållidittjat oallevuodan.

Sierra láhka mij nanustahttá sámij gielak riektájt

Sámedigge l dieddelam ádnomin ráddidussaj sierra lága dárbov mij njuolgat ja nanustahttá sámeálmmuga gielak riektájt. Sierra láhka luluj vuojnnusij buktet ja nanustahttet Sámedikke åvdåsvásstádusáv sáme giellabargos oassen lasedum iesjmierredibmáj sáme álmmugij. Ienep oare sámegiellalága vuododibmáj la dárbbo aktidit rijkalasj láhkaásadimev Vuonajn ja Suomajn, ja dan diehti giehpedit rijkarájáj rastá aktisasjbargov.

Sáme álmmuga riektá tjielgastuhem iesjmierredibmáj dakkir lágan, luluj boahtteájgen aj buoredit Sámedikke máhttelisvuodajt doajmmat ássjijn tjadnusjijn sámegielajda, buojkulvissan vánesvuodaj hárráj åhpadimen sámegielan ja sámegiellaj

Tjoahkke máhttudakvijor vuoset struktuvralasj ja strategalasj biedjamdago rávkaduvvi vuododittjat dåjmalasj åhpadusrájdov åvddåskåvlås ållessjattugij. Sámedigge l dav tjielgastuhttám oajvvadusán doajmmaprográmmaj sámegielaj bisodibmáj. Dáhpadusá 2020 jagen nanustahtti vil buojkuldagáv; iehtjádij siegen Sámeskåvllåstivrra, Sámedigge ja ráddidus la duostum almulasj brevav ja duosstum almulasj brevav äjgadijs gudi tsuojgodi vánesvuodajt åhpadusán, sámegiela hárráj. Sáme giellaguovdátja milta l tjielgas vijor åhpadibmáj, sámegielan ja sámegiella, la alvos ja ij vuosstájvássteda rávkalvisájt jali vuorddagijt juogu de äjgádijs skåvllåoahppijda jali ietjá sámijs gudi sihti gielasa åvddånahttet.

Giellaguovdásj moatten bájken

Sáme giellaguovdásj ávvodij 10 jage 2020 jagen ja doajmmaájgen tjielggasit oassálasstám nanusthahttet ja älladit sámegielajt. Ihka oajvvadus vuododit giellaguovdátjit moatten sajen, arvvalusájn Europaráde ministarguoradusjuohkusis, Sámedigge gávnná ráddisus ij ga 2020 jagen la vásstedum ássjen vijdedit Sáme giellaguovdátja dåjmav moatte bájkkáj.

Ádjánibme lasedit giellaguovdatjij dåjmav moatte bájjkáj manget álgadum älládimbargov. Bájkálasj hiebadum dago e tjadáduvá sämmi märráj ja ájgen joarkká negatijvalasj giellamålssomprosässa, mij tjuovvusav vaddá binnebu ságasti sámegielav.

Sámegielaj guoradallam

Oajvvadum strahtegalasj dahko nanustahtátjit ja åvddånahttet Sáme giellaguovdátja bargov la sámegiela dajvvalakkoj guoradaláduvvá. Dakkir guoradallam gullu vidjurijda majt Sámedigge l identifierim ájnas vuodon joarkke bargguj nanustahtátjit ja älládit sámegielajt.

Sáme giellaguovdátja árvustallam la ahte guoradallam dávk viehkesdisj kvalitejtav buoredit jahkásasj vijordiedádusájda, ja boahtteájggásattjat dagádum buoredum älládimbiejamdagoj buoredum árvustallamij. Guoradallam luluj ájnas nävvon årrot Sámedikke doajmmaprográmma dåbelijtjuovvomij sámegielaj bisodibmáj.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïelegaaltije

Sáme Giellagálldo nuorttarijkajgåbttje sáme orgána åvdåsvásstádusájn giellasujtos ja normerimis. Gå sámegiela rijkarajájt rasstiji de l ájnas barggo giellanormerimijn aktisattjat Svierigin, Vuonan ja Suoman dagáduvvá. Aktisasj giellaaktisasjbargon la ájnasvuohta sámegiela åvdånahteduvvi sämmiláhkáj nuorttarijkajn. Giellagálddo vaddá normeridum termajt, mij la ájnas vuodo åvddånahtátjit dåjmalasj giellateknologalasj nävojt, nåv gåk buojkulvissan stávim- ja giellaoahppagehtjadibme.

Sámedigge árvustallá Giellagáldo doajmma l ájnas sámegielan li åvddålbiejadusá rijkajráját rastá giela sierramerkav bisodit. Orgána stuoves biednigahttem svieriga bieles ij la loabeduvvam 2020 jagen. Sámedikke árvustallá ássje l ájnas nanustahtátjit gielaj åvddånahttemav.

Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe/Samisk språkvecka

AN:a rijkajgasskasasj jagen iemeálmmukgielajda (IYIL2019) álgaduváj sáme giellavahkko mij árvvon aneduváj goappátjagá sámedikkijs ja tjuottjuduskommuvnajs, organisasjåvnåjs, siebrijs ja aktugattjajs ma ávvudallamin oassálasstin. Giellavahkko ásaduváj sámedikkijs Suoman, Vuonan ja Svierigin ja dåbelijtjuovoduváj giellaváhkujn aj 2020 jagen. Giellavahkko tjadáduváj gålgådismanon ja tsuojgoduváj måttijn dåjmalasjvuodajn håbbmidum vuojnnusij buvtátjit sámegielajt. Aktisasj webbabielen, giellavahko.no., almoduváj diededibme ásadusáj hárráj Sámeednamin. Sámedikke Suoman, Vuonan ja Svierigin plániji giellavahkkuj aj 2021 jagen.

Rijkajgasskasasj iemeálmmukgiellajahkelåhko (IDIL) 2022–2032

Rijkajgasskasasj iemeálmmukgiellajagen stivrrimjuohkus 18 sebrulasjrijkajs gárvedij. hiejttemdokumentav *Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages.* UNESCO 40. ållestjåhkanimkonferensan Parijssan basadismáno 2019 buorren váldeduváj hiejttemdokumännta árrvalusájn tjadádit rijkajgasskasasj iemeálmmukgiellajahkelågov 2022-2023. AN:a ållestjåhkanibmed mierreij javllamáno 2019 dán milta.

Sámedigge Svierigin aktan sámedikkijn Suoman ja Vuonan vuodot joarkke giellabargov ulmijn rijkajgasskasasj iemeálmmukgiellajahkelåhkuj. Jahkelåhko vaddá máhttelisvuodajt sámedikkijda åvddånahttet guhkesájggásasj giellabargov aktijdiddje dagoj sámegielajda.

TJÅHKKÁJGIESEDUVVUM KOMMENTÁRA

Vijor sáme gielajda Sverjin lä allváj. Vajgu lä barrgam älládahttema åvdåst daj maŋemus lugij jäbij, dä lä vihta sáme giela – nuarrtasámegiella, julevsámegiella, bidumsámegiella, ubmejesámegiella ja årrjelsámegiella – ájn nihteduvvum giela Unesco mehti, IN:a organisasjuvdna lieradasa, diehtaga ja kultuvra åvdåst.

Tjuode jäbij mastadimpolitijjka lä dahkam ahte iedna sáme ällä gåssek udtjum ietjase gielav lierrat vaj bär binnátjav lierram. Gielladomiena binnu sämijda ma mähtti sámegielav mánnábálest. Binná natuvralatj gielladomiena ja binná årrå terminologija, ja aj lieradisrigge mij ij dåjmå åvvdåskåvlåst git ållåsjaddalmatjij, lä faktuvra ma dihki giellamållsomprosiessav spájjtabun.

Dán tjállagin vuoseduvvu vijor sáme gielajda jåben 2020. Tjállagin lä tjiegŋalup diededibme jábe giellavijjura ja dan åvvdånime birra. Årråsin dán tjállagin lä ahte danne lä sämmi kapihttaljuogedibme gu *Sámedigge åjjvådasan dahkoprográmmaj sáme gielajt ájmon adnet*. Vuoron lä almatja ma ságasti gielajt jala guddi sámegielav nágaláhkáj. Da lä ullu ninnusumos resursa gu gallgá gielajt ninnit.

Mådde dajst gasskofaktuvrajst jåben 2020 ma lä bájdnám jala vuordeduvvu gillgi bájdnet sáme gielaj vijjurijt lä:

Åjjvådis dahkoprográmmaj ájmon adnet sáme gielajt

Sámiediggie lä jåben 2020 tjállám åjjvådasav dahkoprográmmaj ájmon adnet sáme gielajt. Dahkoprográmman gävdnuji dago majt dárbaha jus gallgá sáme gielajt ájmon adnet, älládahttet ja åvdedit. Ulbme lä dahkat gielajt viessoj, båndás ja árrvon aneduvvum sebrudagan.

Sámiediggie viddij dahkoprográmmav rärridusaj ragatmánon 2020 ja gåhtjoj dahkoprográmmav mierredit ja dagojt dahkat vaj dahkoprográmmav birrguj biejjat.

Särra láhka mij várrjala sämij giellariektajt

Tjállagin rärridusaj lä Sámiediggie däddám dárbo nala särra lágast mij njuolgada ja ninni sáme älbmuga gielalatj riektajt. Särra láhka galgaj vujdnusij biejjat ja ninnit Sámiediggie vásstádasav sáme giellabargo åvdåst rájdon lasedum ietjmierredibmáj sáme älbmuga åvdåst. Ienap årre vuorrodit sáme giellalágav lä dárrbo sjiehtadit rijkalatj lágajt Vuonajn ja Såmájn, ja dan tjara giehpedit ikktisatjbargov griensaj bajjel.

Tjielgadibme sáme älbmuga riekta hárráj ietjmierredibmáj daggár lágan, galgaj ájge mehti aj buoredit Sámiediggie máhttelisvuodajt duasstot gatjalvasajt ma lä tjanadum sáme gielajda, åvvdåmärrkan vige lieradasan sámegiela birra ja sámen majt Sáme giellaguovdátj ja Sámiediggie lä dájjvat ájjtsam, särraláhkáj vássej jåben.

Gájjkásatj diehto vuoseda ruodtjoduvvu struktuvralatj ja strategalatj dago bidtjit lieradisriggev mij dåjbmá åvvdåskåvlåst git ållåsjaddalmatjij. Sámiediggie lä dav tjielgadam åjjvådasan dahkoprográmmaj sáme gielajt ájmon adnet. Såjjtema jåben 2020 ninniji gåvåv ienabut; åvvdåmärrkan lä Sámeskåvvlåstivvra, Sámiediggie ja rärridus udtjum rabas brievav iejgádijst mij vuoseda vigijt lieradasan sámegiela hárráj. Sáme giellaguovdátja mehti lä tjielgas lieradasa vijor, sámegiela birra ja sámen, lä alvos ja ij duosto ruodtjolvasajt jala vuärrdemijt iejgádijst vaj lierogijst ja ietjá sämijst ma sihti ietjase gielav åvdedit.

Giellaguovdátja ienap sijijn

Sáme giellaguovdátj ullij 10 jáben 2020 ja lä dan ájgen gu lä barrgam tjällgasit viehkedam ninnit ja älládahttet sáme gielajt. Vajgu åjjvådis vuorrodit giellaguovdátjijt ienap sijijn, rärij Europaráre ministarkommitteast, Sámiediggie máhttá hållåt rärridus ij lä genak jáben 2020 svärrum gatjalvasav galljedit Sáme giellaguovdátja dåjmåjt ienap sijijda.

Ájjánibme galljedit giellaguovdátja dåjmåjt ienap sijijda ájeda älládahttembargov mij lä állgám. Bájkálatj sjiehtadum dago e máhte tjaraduvvut nåvt iednagit ja jur dan ájgen jåttká nievres giellamållsomprosässa ja tjuovos dasste lä vil binnáp ma ságasti sámegielav.

Guoradallat sáme gielajt

Strategalatj dahko, mij åjjvåduvvu, vaj ninnit ja åvdedit Sáme giellaguovdátja bargov lä guoradallat sáme gielajt dájjvat. Daggár guoradallam gullu dajda faktuvrajda majt Sámiediggie lä vuosedam nanos vuorron båhtej birrguj ninnit ja älládahttet sáme gielajt.

Sáme giellaguovdátja merustallam lä guoradallam máhttá viehkedit buoredit kvalitiehtav fiert jábe vijortjállagijn, ja guhkep perspektijvan buoredum giehtjadibme dagadum älládahttemdagojst. Guoradallam lij aj nanos räjjdo tjuovvomij Sámiediggie dahkoprográmmast sáme gielajt ájmon adnet.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïelegaaltije

Sáme Giellagálldo lä ikktisatj nuarrtarijkalatj giellarorgána vásstádasajn giellasujto ja njuolgadime åvdåst. Danen gu sáme giela risstiji rijjkagriensajt verrtiji barrgat giellanjuolgadimijn tjåhken Sverjin, Vuonan ja Såmán, ij dárbaha lágedit rijkalatj griensajt. Ikktisatj giellabargon lä árrvo vaj sáme giela åvvdåni sämmilágátj hárráj nuarrtarijkalatj rijkajn. Giellagálldo vaddá njuolgaduvvum bágojt, mij lä nanos vuorro åvdedit giellateknologalatj riejdojt, åvvdåmärrkan räkktatjállema ja grammatijka åvdåst.

Sámiediggie merustallá Giellagáldo dåjmån lä árrvo vaj sámegielan gallgá máhttelisvuohta årrot ietjas hámev ájmon adnet giellan mij rissti griensajt. Stuoves bednikdårrjo orgánaj ij lä låhpeduvvum Sverji bielest jåben 2020. Sámiediggie vuajdná ájn gatjalvis lä gaskon vaj ninnit gielaj åvdedimev.

Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe/Samisk språkvecka

IN:a rijkajgasskasatj jåben állgoalmatjgielaj åvdåst (IYIL2019) álgeduvvuj sáme giellavahkko mij lij árrvolis sámediggijda, tjudtjuduskommuvnajda, organisasjuvnajda, sebrijda ja almatjijda ma lin maŋen ävvudallamin. Giellavahkko urdniduvvuj sámediggijst Såmán, Vuonan ja Sverjin ja giellavahkko tjuovoj jåben 2020. Giellavahkko tjaraduvvuj gållgåmánon iedna bargojn ma gillgi vujdnusij biejjat sáme gielajt. Ikktisatj webbabielen, giellavahko.no, tjáleduvvuj diededibme urdnimij birra dunne dánne Sámeiednamin. Sámedigge Såmán, Vuonan ja Sverjin pläniji giellavahkov jåben 2021 aj.

Rijkajgasskasatj állgoalmatjgielaj lågev jábe (IDIL) 2022–2032

Rijkajgasskasatj állgoalmatjgiellajåben stivvrakommittea gunne lä 18 sebrulatjrijka dagaj häjjtemtjállagav *Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages*. Unesco 40:t åjjvekonferánsan Parisan bassemánon jåben 2019 mierreduvvuj häjjtemtjála rärijn tjaradit lågev jábe rijkajgasskasatj állgoalmatjgielajda 2022–2032. IN:a åjjvetjåhkånibme mierredij jåvvlåmánon jåben 2019 tjállaga mehti.

Sámiediggie Sverjin gallgá tjåhken sámediggijn Såmán ja Vuonan vuorrodit jåttkej giellabargov rijkajgasskasatj állgoalmatjgielaj lågev jäbijn tjilmijn. Lågev jábe gillgi vaddet máhttelisvuodajt sámediggijda åvdedit stuoves giellabargov ikktisatj dagoj sáme gielajda.

TJÅANGKIJES ÅSSJALOMMESH

Guktie vååjnoe saemiej gïelij bïjre Sveerjesne- noerhtesaemie, julevsaemie, bidusaemie, upmejesaemie jïh åarjelsaemie- eevre aalvas. Læjhkan guktie barkeme dah minngesmes låhkadinie jaepine gïelide jealajehtedh, dah vïjhte gïelh aanje aajhtoe gïelh Unescon,[1] mietie FN:n åårganisasjovne ööhpehtæmman, daajroemaahtose jïh kulruvrese. Stoerreluhkie jaepine assimileringspolitihkeste dan gaavhtan jijnjesh saemieh ij gåessie gænnah jijtsedh gïelem leereme. Dejtie saemide gieh saemiem ietniengïeline utnieh gïelesijjieh vaenebe sjidtieh. Guktie vaenebe tjïelkes gïelesijjieh sjidtieh jïh orre terminologije , jïh ij naan sjïehteles ööhpehtimmierigkie gååvnesje aarhskuvleste geerve almetjasse, dellie gïelejarkoestimmie varke båata.

Daennie daaletje-reektehtsinie guvvie vuesehte guktie saemiej gïelij bïjre 2020. Reektehtsen sisvege gïengelåbpoe bïevnesh vaadta gïelen bïjre jïh guktie öövtiedimmie jaepesne jåhteme. Orre dan reektesasse lea dejtie kapitelidie seammaligkie dåehkide beajeme goh Saemiedigkien uvtielasse daarjomeprogrammese guktie saemiej gïelide vaarjelidh. Aalkoetsiehkie lea dah gieh saemestieh jallh naakenh vuekine gïelem guedtieh, dah leah vihkielommesh vïerhtieh barkosne gïelide duedtedh.

Naakenh dejstie vihkielommes maam dorjeme jaepesne 2020 mejtie tsevtseme jallh båata tsevtsedh guktie dej saemiej gïelide leah:

Uvtielasse darjomeprogrammese guktie dejtie saemiej gïelide vaarjelidh

Saemiedigkie jaepesne 2020 barkeme darjomeprogrammem buektiehtidh guktie saemiej gïelide vaarjelidh. Darjomeprogramme nænnoste dah darjomh mah daerpies guktie dej saemiej gïelide vaarjelidh, jealajehtedh jïh dejtie öövtiedidh ulmine guktie edtjieh buerie jïh ræjhkoes gielh seabradahkesne sjidtedh.

Saemiedigkie darjomeprogrammem reerenassese vaadteme skïereden 2020 haesteminie

Sjïere laake mij saemiej gïelij reakta dååhkasjehta

Jiehtegisnie reerenassese Saemiedigkie jeahteme man daerpies sjïere laakem utnedh mij sjiehtesje jïh gorrede saemiej almetji gïelij reaktah. Sjïere laake edtja Saemiedigkien dïedtem vååjnoes darjodh saemien gïelebarkoen bïjre åesine stuerebe jijtjereeremem saemiej almetjidie vedtedh. Dovne jeatja maadtoe man gaavhtan saemielaakem buektiehtidh lea daerpies naasjovne laaketseegkijem sjiehtesjidh Nöörjine jïh Såvmine ektine, jïh dellie raasten rastah barkoe aelhkebe sjædta.

Naemhtemes laakesne Saemiej almetji reaktah buerkiestidh jijtjerååresjæmman, guhkies vååjnosne Saemiedigkien nuepide bueriedidh gyhtjeslassine saemiej gïelij bïjre, vuesehte gaavhtan man nåake ööhpehtimmieh saemien gïelide gååvnesje, jïh Saemien gïelejarnge jïh saemiedigkie iktesth dan bïjre såårneme, jijnjem aejkien minngemes jaepesne.

Tjåangkijes maadtoevååjnoe vuesehte strukturelle jïh strategiske darjomh daerpies juktie maehtedh sjïehteles ööhpehtimmierigkiem bigkedh aarhskuvleste geerve aaltarasse. Saemiedigkie daam tjïelkestamme uvtielassesne darjomeprogrammesne guktie saemiej gïelide vaarjelidh. Maam sjidteme jaepesne 2020 guvviem vijrebe darjoe; vuesehte gaavhtan Saemieskuvleståvroe, Saemiedigkie jïh reerenasse prïeviem åådtjeme gusnie eejhtegh jiehtieh man båajhta ööhpehtimmie saemiej gïeline leah.

Saemien gïelejarnge tjïelkestamme ööhpehtimmien bïjre, saemien gïelesne, lea aalvas jïh ij leah krïepesjidie jïh hååhkojde jaksieh mejtie eejtegh, skuvle-learohkh jallh jeatja saemieh jeahteme gieh sijhtieh saemiem öövtiedidh.

Gïelejarngh gellie sijjine

Saemien gïelejarnge 10 jaepiem heevehtin jaepesne 2020 jïh tijjesne tjïelke barkeme saemiej gïelide duedtedh jïh jealajehtedh. Læjhkan uvtielassem åådtjeme gïelejarngh gellie sijjine tseegsovvedh, stilleminie Europaraerien ministeremoenehtsen luvhtie, Saemiedigkie maahta dåahkasjehtedh ij leah reerenasse jaepesne 2020 gyhtjelassine barkeme Saemien gïelejarngen barkoem stueriemdidh gellie sijjide.

Juktie daate barkoe dan söövjmes jåhta gïelejarngen barkoem stueriemdidh jienebh sijjide dellie barkoe gïelide jealajehtedh dïhte aaj söövjmes jåhta. Ij maehtieh lihkes bïjre barkoem darjodh man jeenjem sijhtieh jïh tijje vaasa jïh dïhte nåake processe jåhta gïelide jarkerostedh, jïh dellie vaenebh almetjh saemesth.

Dah saemiej gïelh goerehtalledh

Uvtielassine darjomem rååresjamme guktie Saemien gïelejarngen barkoem duedtedh jïh öövtiedidh lea saemiej gïelh iktesth goerehtalledh. Saemiedigkie vuajneme daate vihkeles maadtoe båetije barkose guktie saemiej gïelide duedtedh jïh jealajehtedh.

Saemien gïelejarnge vïerhtiedamme goerehtalline daaletje-reektehtse båata buerebe vïerhtiedimmie sjidtedh, jïh vuartasjidh guktie guhkies vååjnoes jealajehteme darjomigujmie barkeme. Goerehtalleme maahta vihkeles dïrrege sjidtedh Saemiedigkien darjomeprogrammem vaaksjodh guktie saemiej gïelide vaarjelidh.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïelegaaltije

Saemien gïelegaaltije lea ektienoerhte saemien gïele-åårgane dïedtine gïelide hoksedh jïh normeredh. Juktie saemiej gïelh rïjhkij raasten rastah juhtieh daerpies gïelenormeringen gujmie barkedh ektesne Sveerjesne, Nöörjesne jïh Soemesne, ov-vïedtelth naasjovne raastijste. Daate gïele ektiebarkoe vihkeles guktie saemiej gïelide öövtiedidh seamma vuekien mietie noerhte rïjhkine. Gïelegaaltije normereme baakoeh faala, jïh daate vihkeles maadtoe juktie maehtedh sjïehteles gïeleteknologije dïrregh öövtiedidh, vuesehte gaavhtan staeriedimmie- jïh grammtigkevaaksjome.

Saemiedigkie ussjede Gïelegaaltijen barkoe vihkeles juktie saemien gïele åadtja nuepiem utnedh gïeleraastan gïele årrodh.

Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe

FN:n internaasjovne jaepesne aalkoealmetjidie (IYIL2019) saemien gïelevåhkoem buektiehtin mejtie gaajhkesh dovnesh tuhtjin hijven dovne saemiedigkieh, reeremetjïelth, åårganisasjovnh, sïebrieh jïh aajne almetje våhkoem heevehtin. Gïelevåhkoem saemiedigkieh Soemesne, Nöörjesne jïh Sveerjesne öörnesovvin jïh ikth vielie gïelevåhkojne 2020 öörnesovvin. Gïelevåhkoem golken öörnien jïh jijnjem darjoejin saemiej gïelide vååjnesisnie vuesiehtidh. Ektie gåetiesæjrosne, giellavahko.no, bïevnesh beejin darjomi bïjre abpe Saepmesne. Saemiedigkieh Soemesne, Nöörjesne jïh Sveerjesne soejhkesjiminie ikth vielie gïelevåhkoem 2021 öörnedh.

Internasjovne aalkoe-almetjigïelejaepie (IDIL) 2022–2032

Internaasjovne aalkoe-almetje gïelejaepesne ståvroemoenehtsem 18 lihtsegerïjhkij ektesne tseegksovvin minngietjaatseginie *Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages.* Unescon 40:inie generalekånferansesne Parisesne rahkan 2019 minngietjaatsegem dåahkasjehtisovvin rååresjimmine internaasjovne aalkoe-almetjiegïele jaepielåhkadisnie 2022-2032 öörnesovvedh. FN:n generaletjåangkoe goeven 2019 rååresjimmiem dåahkasjehtin.

Saemiedigkij ektine Soemesne jïh Nöörjesne båata Saemiedigkie Sveerjesne gïelebarkojne jåarhkedh internaasjovne aalkoe-almetjiegïele jaepielåhkaden vuestie. Låhkadinie båata nuepieh faaledh saemiedigkide guhkies vååjnoes gïelebarkoem öövtiedidh öörneme ektine barkojne saemiej gïelide.

SUMMARISED COMMENTS

The situation for the Sámi languages in Sweden is very precarious. Despite the efforts made in recent decades to revitalise the use of Sámi languages, the five Sámi languages – Northern Sámi, Lule Sámi, Pite Sámi, Umeå Sámi and Southern Sámi – are still classified as endangered languages by the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. [11]

The consequence of centuries of assimilation policies is that many Sámi have never really had the opportunity to learn their own language, and others have only learned it to a limited degree. For those Sámi who are fluent and who have spoken Sámi since their childhood, their use of language domains is becoming fewer and fewer. Factors such as a lack of natural venues for the use of language and the development of new terminology, as well as a non-functioning educational chain from preschool to adulthood, speed up the ongoing language exchange process.

This report on the current state of the situation provides an overview of the situation the Sámi languages are in (2020). The report contains in-depth information about the situation with the Sámi language and developments during the past year. New to this report is that it is primarily based on the same division of chapters as the *Sámi Parliament's proposal for an Action Programme for the preservation of the Sámi languages*.[12] The starting point is that those who speak the language or some form of it, are carriers of Sámi, and are by far the most important resources in a process of strengthening the languages.

Some of the key factors in 2020 that have influenced or are expected to influence the situation of the Sámi languages are as follows:

Proposal for an action programme for the preservation of the Sámi languages

In 2020, the Sámi Parliament of Sweden's draft Action Programme for the preservation of the Sámi languages. The Action Programme identifies the requisite measures to preserve, revitalise and further develop the Sámi languages, with the aim of making them living languages, flourishing and valued in the society.

The Sámi Parliament submitted the draft Action Programme to the Swedish Government in September 2020, calling for the establishment of the Action Programme and for measures to be put into practice.

Legislation specifically ensuring the linguistic rights of the Sámi

In a petition to the Swedish Government, the Sámi Parliament has stressed the need for a specific legislative act regulating and ensuring the linguistic rights of the Sámi people. [13] Such legislation would highlight and strengthen the Sámi Parliament's responsibility for Sámi language work as part of increased self-determination for the Sámi people. Further reasons for the adopting of a Sámi Language Act are the need to harmonise national legislation with Norway and Finland, thereby facilitating transboundary cooperation.

A clarification the Sámi people's right to self-determination in such legislation would, in the long term, also improve the Sámi Parliament's capability to address issues related to the Sámi languages, for example regarding the shortcomings in education both in Sámi and in the Sámi languages that the Sámi Language Centre and the Sámi Parliament have regularly called attention to, not least in recent years.

The overall state of knowledge shows that structural and strategic measures are needed to build a functioning education chain from preschool to adulthood. The Sámi Parliament has made this clear in its proposal for an

[11] UNESCO Atlas of the World's Languages in danger

[12] Handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken [Sámi Language Preservation Action Programme], Ku2019/01888/CSM, Reg.no. 1.3.8-2019-1498.

[13] Request for legislation specifically ensuring Sámi linguistic rights, Reg.no. 8.2.6-2020-1719.

Action Programme for the Preservation of the Sámi languages.[14] Events in 2020 further reinforce the picture; among other things, the Sámi School Board, Sámi Parliament and the Swedish Government have received an open letter[15] from parents denouncing the shortcomings in the education regarding the Sámi language. According to the Sámi Language Centre, it is clear that the situation with education, both in Sámi and in the Sámi language, is precarious and does not satisfy the demands or expectations of either parents of schoolchildren nor other Sámi who want to see their language develop and flourish.

Sámi language centres in more locations

In 2020, the Sámi Language Centre celebrated 10 years of activities, and during the time it has been in operation it has clearly contributed to strengthening and revitalising the Sámi languages. Despite proposals to establish Sámi language centres in more locations, with recommendations from the Committee of Ministers of the Council of Europe,[16] the Sámi Parliament notes that in 2020 the Swedish Government has not returned to the issue of expanding the activities of the Sámi Language Centre to more locations.

The delay in expanding the activities of Sámi language centres to more places slows down the work that has begun to reverse the language shift. Locally adapted actions cannot be implemented to the same extent, and in the meantime the negative language exchange process continues, with the result that even fewer people today can speak Sámi.

Mapping out the Sámi languages

One proposed strategic measure to strengthen and further develop the work of the Sámi Language Centre is the regular mapping out of the Sámi languages. Such a systematic survey is one of the factors identified by the Sámi Parliament as an important basis for the further work to strengthen and revitalise the Sámi languages. [17]

The Sámi Language Centre's assessment is that such systematic surveying can be of significant value in improving the quality of the annual progress reports and, over the longer term, to an improved evaluation of the revitalisation measures taken. A systematic inventorying would also be an important tool for monitoring the Sámi Parliament's action programme for the preservation of the Sámi languages.

Sámi Giellagáldu/Sáme Giellagálldo/Saemien Gïelegaaltije

Sámi Giellagáldu is the joint Northern Sámi language institute responsible for language preservation and adopting standards. Since the Sámi languages are not delineated by political land borders, it is important that work on language standardisation takes place jointly in Sweden, Norway and Finland, disregarding national political borders. Joint cooperation on language issues is vitally important so that the Sámi languages can be developed in a similar direction in all of the Nordic countries. Giellagáldu provides standardised terms, which is an important foundation to be able to develop working language technology tools, such as spelling and grammar checking.

The Sámi Parliament views Giellagáldu's activities as being very important for the Sámi language to be able to maintain its character as not constrained by political-borders. Permanent funding for the institution has not yet been promised by the Swedish Government. The Sámi Parliament continues to stress that the issue is urgent, for the strengthening of the development of the languages.

---

[14] Handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken [Sámi Language Preservation Action Programme], Ku2019/01888/CSM, Reg.no. 1.3.8-2019-1498, p. 35.

[15] Open letter: Ska vi ha samiskspråkiga barn? [Do we want to have Sámi children -speaking Sámi?], Sámi Parliament Reg.no. 8.2.6-2020-1682.

[16] Recommendation CM/RecChL(2020)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Sweden) to extend the practice of the Sámi language centres.

[17] Handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken [Sámi Language Preservation Action Programme], Ku2019/01888/CSM, Reg.no. 1.3.8-2019-1498, p. 25.

Sámi Language Week: Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe

During the UN International Year of Indigenous Languages (IYIL2019),[18] a *Sámi Language Week* was initiated which was highly appreciated by both the Sámi community and the municipalities, organisations, associations and individuals who participated in the celebration. The *Sámi Language Week* was arranged by the Sámi Parliaments in Finland, Norway and Sweden, and was followed up with a *Sámi Language Week* also in 2020. The *Sámi Language Week* was held in October and was recognised through a large number of activities designed to make the Sámi languages visible. Information about the events pertaining to the Sábmie was published on a joint website" giellavahko.no, The Sámi Parliaments in Finland, Norway and Sweden are planning a *Sámi Language Week* in 2021 as well.

International Decade of Indigenous Languages (IDIL) 2022 - 2032

During the International Year of Indigenous Languages, an 18-member steering committee prepared the final document: Strategic outcome document of the *2019 International Year of Indigenous Languages*.[19] In November 2019, at the 40th session of the UNESCO General Conference in Paris, the outcome document was adopted, recommending the implementation of an international Decade of Indigenous Languages 2022-2032. The UN General Assembly decided in December 2019 accordingly.

Together with the Sámi Parliaments in Finland and Norway, the Sámi Parliament in Sweden will establish continued efforts working with the language with a view to the International Decade of Indigenous Languages. The decade will offer possibilities for the Sámi Parliaments to develop long-term language work with coordinated joint efforts for the Sámi languages.

[18] International Year of Indigenous Languages, IYIL2019 https://en.iyil2019.org/

[19] Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages https://en.iyil2019.org/release-of-the-strategic-outcome-document-of-the-iyil2019-2/

INLEDNING

Sámiediggie är både en statlig myndighet och ett folkvalt samiskt parlament med uppgifter som regleras i sametingslagen (1992:1433). Enligt 2 kap 1§ 3p har Sámiediggie till uppgift att fastställa mål för och leda det samiska språkarbetet. Det politiska arbetet sker med utgångspunkt i Sámiediggies språkpolitiska handlingsprogram, där mål och vision utgår från den givna tanken att de samiska språken ska vara levande språk, nära kopplade till kultur och samhällsliv. Sámiediggies vision med språkarbetet är att alla samer ska kunna tala, läsa och skriva samiska och att de samiska språken ska vara levande och välmående språk som används och värdesätts i samhället.

Sámiediggie lämnar årligen en lägesrapport för de samiska språken till regeringen. Den är en del i arbetet med att hålla regeringen uppdaterad om situationen för de hotade samiska språken och hur utvecklingen har gått under det gångna året när det gäller arbetet med att stärka språken.

2020 års lägesrapport över de samiska språken är indelad på ett annat sätt än tidigare års lägesrapporter.

I år används samma indelning som i förslaget till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken, nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska, som Sámiediggie utarbetade under 2020.[20] I tidigare lägesrapporter, alltsedan 2013, har indelningen i lägesrapporterna istället utgått från Unescos nio kriterier som bedömer livskraften hos hotade språk.

Eftersom handlingsprogrammet med tillhörande åtgärder kommer vara vägledande för Sámiediggies språkarbete framöver är bedömningen att den nya indelningen bidrar till att förtydliga situationen för de samiska språken under det gångna året, med en direkt koppling till de identifierade behov med tillhörande åtgärdsförslag som redovisas i handlingsprogrammet.

Konsekvenser av coronapandemin

Coronapandemin har påverkat och fortsätter att påverka det samiska folket, ett folk i fyra länder, på många olika sätt. På grund av restriktionerna har landsgränserna varit stängda under långa tider, vilket har inneburit att möten med familj, samarbetspartners, kollegor, släkt och vänner på andra sidan landsgränserna inte kunnat genomföras utan alla har blivit hänvisade till digitala verktyg för att upprätthålla kontakten.

Begränsningarna avseende sociala kontakter innebär att den äldre generationen med far- och morföräldrar, som ofta behärskar de samiska språken i större utsträckning, inte på samma sätt som tidigare har möjlighet att möta barn och barnbarn under pandemin. Det innebär en negativ påverkan på språköverföringen mellan generationerna, vilket på sikt får konsekvenser för språkens situation.

[20] Handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken, Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498.

Skulle coronapandemin bli alltför långvarig kan negativa konsekvenser befaras för kunskapsöverföring inom familjer och släkter gällande språk, kultur, släktförhållanden och berättartraditioner. Den naturliga vardagliga kontakten begränsas då hänsyn tas för att undvika fysisk kontakt. Detta kan jämföras med effekterna i samband med Tjernobylkatastrofen, då renkött på grund av radioaktiv smitta i vissa hårt drabbade områden inte kunde tas tillvara på ett traditionellt sätt, vilket ledde till att överföringen av traditionell kunskap minskade.

Även Sámiediggie och Samiskt språkcentrum har varit begränsade i sitt handlingsutrymme till följd av pandemins restriktioner. Fysiska möten och arrangemang som planerades för att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken har inte kunnat genomföras. Digitala arrangemang har istället genomförts, vilket har haft fördelen att de geografiska avstånden i Sábmie, som ofta annars medför svårigheter att delta i aktiviteter, har överbryggats.

LÄGGA GRUNDEN FÖR DE SAMISKA SPRÅKENS MÖJLIGHETER ATT FRÄMJAS

Sámiediggie och Samiskt språkcentrum arbetar för att stimulera till ökad användning av de samiska språken och främja dem på olika sätt. För att detta ska vara möjligt krävs vissa grundläggande förutsättningar. I förslaget till handlingsprogram[21] för bevarande av de samiska språken betonas att det krävs en stabil grund för det fortsatta arbetet med att stärka samiskan. Samiskt språkcentrum beskriver några av de åtgärder som lyfts fram.

Särskild lag som säkerställer samernas språkliga rättigheter

De samiska språken korsar nationsgränser. Samiska talades i Sábmie – i de länder som idag benämns Sverige, Norge, Finland och Ryssland – långt innan områdena koloniserades och statsgränserna drogs. Områdena där de olika samiska språken har sitt ursprung bygger på traditioner, dåtida och nutida sociala interaktioner och levnadssätt oberoende av de nationsgränser som staterna långt senare beslutade om.

Parallellt med att staterna ger uttryck för att samerna är ett folk, och ett urfolk (förslag till en Nordisk samekonvention från de nordiska förhandlingsdelegationerna, 2017) som är spritt över fyra länder, så behandlar statsmakterna samerna och de samiska språken olika i dessa länder.

I Sverige betraktas samiskan av staten i huvudsak som ett nationellt minoritetsspråk. Statens skyldigheter att bevara och främja de samiska språken grundas framförallt på och motiveras av skyldigheter som följer av samiskans status som minoritetsspråk. I Sverige omnämns samiskan som ett minoritetsspråk bland övriga minoritetsspråk i språklagen (2009:600). Detta skiljer samiskans rättsliga skydd och status i Sverige från situationen i Norge och Finland, där samiskan omnämns i ländernas grundlagar. I Finland finns därtill en samisk språklag vars syfte är att trygga den i grundlagen tillförsäkrade rätten för samerna att bevara och utveckla sitt språk och sin kultur. I Norge fastslås i lagen sameloven[22] att samiska och norska är likvärdiga språk.

Ländernas lagreglering visar en tydlig skillnad avseende samiskans status och rättsliga skydd både i relation till majoritetsspråk och till andra minoritetsspråk i respektive land. Av det går att dra slutsatsen att även om samerna betraktas som ett urfolk så åtnjuter samiskan olika skydd och status beroende på land. Bedömningen är att både status och rättsligt skydd är lägst för de samiska språken i Sverige.

I Sámiediggies handlingsprogram för bevarande av de samiska språken anges flera skäl för att stifta en särskild lag som säkerställer urfolket samernas språkliga rättigheter, såsom till exempel rätten till självbestämmande och Sámiediggies roll att leda det samiska språkarbetet.

Sámiediggie har vid flera tillfällen inkommit med skrivelser[23] till regeringen i fråga om samerna som nationell minoritet och behovet av en särskild lag om språkliga rättigheter. Regeringen har hittills valt att inte ta ställning till Sámiediggies ståndpunkt men har konstaterat (prop. 2017/18:199, s. 29) att

[21] Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498

[22] LOV 1987-06-12 nr 56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)

[23] Sametingets hemställan dnr 8.2.6-2020-1719 Ku2015/02099/DISK, Ku2015/02787/DISK m.fl.

det är nödvändigt att i framtiden ta om hand denna fråga av flera skäl, inte minst eftersom rätten till egenmakt och självidentifikation är centrala pelare för minoritetspolitiken.

Sámiediggies bedömning är att en särskild samisk språklag skulle öka samiskt inflytande, säkerställa språkliga rättigheter och likställa samernas språkrättsliga status i ett nordiskt perspektiv. En särskild språklag skulle vidare underlätta för undervisningsinstanser, och då särskilt sameskolorna, att nå målet att göra eleverna funktionellt tvåspråkiga. Erfarenhet och forskning visar att det krävs kraftfulla åtgärder i syfte att stärka och gynna språklig utveckling för små och hotade språk och bidra till enskilda individers språkutveckling. Ett särskilt språkanslag i statsbudgeten skulle markera Sámiediggies roll att leda språkarbetet och det samiska självbestämmandet över detta samt bidra till ett utökat arbete med att utveckla redskap och insatser på olika nivåer, bland annat språkvård, och insatser för att stärka de samiska språken.

Handlingsprogrammets uppdrag och genomförande

Som nämnts har Sámiediggie 2020 lämnat in ett förslag på handlingsprogram för bevarande av de samiska språken[24] till regeringen. Syftet med handlingsprogrammet är att främja möjligheten för de samiska språken i den svenska delen av Sábmie att revitaliseras och fortleva som levande språk. Handlingsprogrammet syftar till att ta ett samlat grepp för de samiska språkens överlevnad och vända den negativa språkutvecklingen.

Bakgrunden är att de samiska språken – nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska – är hotade till sin existens. Färre och färre barn har samiskan som förstaspråk och det saknas inte minst en sammanhållen utbildningskedja, i och på samiska, från barndom till vuxen ålder. Situationen för de samiska språkens överlevnad och möjligheter att fortleva som levande språk i Sverige är allvarlig. Enligt regeringen anses det därför nödvändigt att vidta fler åtgärder för att vända den pågående språkbytesprocessen som de samiska språken genomgår.[25]

De som är talare av språket och alla andra som i någon form är bärare av samiskan är de absolut viktigaste resurserna i en process av revitalisering. Huvuddelen av åtgärderna i handlingsprogrammet avser att förändra förhållanden som indirekt eller direkt påverkar den enskilda individens möjligheter att använda, få tillgång till, utveckla och stärka sitt samiska språk. En annan utgångspunkt för förslagen i handlingsprogrammet är att Sámiediggie i egenskap av folkvalt organ för det samiska folket ska ges vidare och tydligare utrymme samt särskilda resurser att utforma specifika åtgärder till skydd och stöd för samiskan. Som en del i arbetet med att ta fram ett handlingsprogram har särskilda samråd med talare och språkbärare genomförts, både samlat och inom respektive språkgrupp, och dialoger med särskilt berörda förvaltningsmyndigheter har förts.

Handlingsprogrammet ger en strukturerad översikt över vad som krävs för att vända den långt gångna språkbytesprocessen, inom områden som utbildning, språkliga resurser och språklig infrastruktur, kultur, gränsöverskridande samarbete samt synliggörande och statushöjning.

Kartläggning av de samiska språken

Samiskt språkcentrum har under de 10 år som gått sedan etableringen utarbetat strategier och arbetsformer för att på olika sätt bidra till att vända den negativa språkutvecklingen. Den akuta

[24] Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498

[25] Nystart för en stärkt minoritetspolitik Skr. 2017/18:282

språksituationen för flera av de samiska språken, i kombination med det skriande behovet av att arbeta med metodutveckling, har lett till att resurser används för dessa brådskande och angelägna ändamål. Genom verksamheten som i stora delar sker utåtriktat och i samarbete med andra samhällsaktörer, har Samiskt språkcentrum en förhållandevis god kännedom om situationen för de samiska språken.

Förslag om att på ett ännu mer strukturerat och forskningsbaserat sätt förbättra kunskapen om språkens situation överlämnades till regeringen 2015 i förstudien *Kartläggning av de samiska språken.*[26] Förslaget i förstudien har ännu inte genomförts eftersom Sámiediggie inte har haft ekonomiska resurser för genomförande och regeringen hittills inte har beviljat särskilda medel för insatsen.

I samband med att handlingsprogrammet för de samiska språken förhoppningsvis antas av regeringen, och som avstamp för Samiskt språkcentrums arbete de kommande tio åren, är det angeläget att skapa en stabilare grund för Språkcentrums uppdrag och Sámiediggies ansvar för de samiska språken.

En återkommande kartläggning av de samiska språken bör göras som grund för språkarbetet och för att kunna följa språkens utveckling. En regelbunden kartläggning skulle bidra till att förbättra kvaliteten på de årliga lägesrapporterna och bidra till bättre förutsättningar att bedöma effekterna av vidtagna revitaliseringsåtgärder i ett längre perspektiv. Dessutom skulle en återkommande kartläggning åskådliggöra vilka hinder, utmaningar och möjligheter på individ- och samhällsnivå som finns. Därmed skulle den ge underlag för revidering av insatser och avgöranden om inom vilka områden det finns fortsatta behov av åtgärder. Det i sin tur skulle kunna bidra till ett förbättrat utnyttjande av befintliga resurser och bättre indikatorer för att kunna följa utvecklingen.

[26] Sametinget, Ubmejen universitiähta/Umeå universitet, 2015

SPRÅKLIGA RESURSER OCH SPRÅKLIG INFRASTRUKTUR

Trots insatser från samhället pågår alltjämt en fortsatt språkbytesprocess hos urfolket samerna. Denna process har fortsatt med betydande kraft sedan regeringen, genom den minoritetspolitiska strategin, pekade på utmaningen 2009. Detta innebär att majoritetsspråket har tagit över och dominerar på i stort sett alla samhällsområden och i de flesta situationer där språken kan användas.[27] De så kallade språkdomänerna domineras således av svenskan, vilket ger allt färre sammanhang att bruka och samlas kring de samiska språken.

Ansvaret för att vidta åtgärder för att främja samiskan som urfolksspråk och nationellt minoritetsspråk delas av hela samhället. Enligt språklagen (2009:600 8 §) och minoritetslagen (2009:742 4 §) ges det allmänna ett särskilt ansvar att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

För att i grunden revitalisera de samiska språken krävs ett betydligt större ansvar från det allmänna. Det handlar om att förverkliga de språkliga rättigheter som det samiska folket har som urfolk och nationell minoritet samt att markera att samiskt språk och kultur är en värdefull del av den kulturella mångfalden och det gemensamma kulturarvet. Det handlar konkret om att skapa en språklig infrastruktur och att tillföra medel till satsningar på de samiska språken.

Samiskt språkcentrum – en språklig resurs

Samiskt språkcentrums uppdrag är att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken, stärka de samiska talarna, utveckla metoder för språkrevitalisering samt verka för att synliggöra och öka statusen för de samiska språken.

Regeringen delar Sámiediggies uppfattning att Samiskt språkcentrum utgör en samlande och pådrivande motor i det språkrevitaliserande arbetet. Språkcentrum stärker egenmakten och ger en naturlig förankring i språkgruppen och fyller därmed en funktion som är svår för sektorsmyndigheter eller kommuner att fylla.[28]

I det fortsatta arbetet förordar Samiskt språkcentrum både att de engagemang och de arbeten som pågår i samarbete med andra myndigheter och samhällsaktörer ska fortsätta och att det allmännas engagemang – med stöd av bland annat Samiskt språkcentrum – måste bli mer aktivt för att på ett ännu starkare sätt kunna bidra till att skapa en positiv språkutveckling för samtliga samiska språk.

För att bidra till att vända den negativa trenden med språkbyte till svenska är utgångspunkten för Samiskt språkcentrum att talarna av språken och alla de andra som i någon form är bärare av samiska ökar användningen av språken. Utifrån detta synsätt har ett flertal insatser och åtgärder vidtagits under det gångna året som bidragit till att bromsa upp och på sikt kunna vända den negativa språkutvecklingen.

Samiskt språkcentrum tio år

Samiskt språkcentrum har under 2020 firat 10-årsjubileum och det uppmärksammades med en digital språkdag den 5 november. Under dagen förmedlades genom olika föreläsningar kunskap om det arbete som genomförts under decenniet, exempel på personlig språkutveckling hos enskilda personer och på de metoder för revitalisering som utvecklats. Dessutom belystes i vilken mån Språkcentrums arbete har haft betydelse i arbetet med att revitalisera samiskan.

[27] skr. 2017/18:282, s. 37

[28] skr. 2017/18:282, s. 40

I samband med jubileet framställdes en broschyr på temat ”Samiskt språkcentrum 10 år” som finns tillgänglig för alla intresserade.

Samiskt språkcentrum är en viktig resurs i arbetet med att revitalisera samiska språk. Det bekräftas återkommande av samiska talare och språkbärare men också av regeringen.[29] Under 2018 lämnade Sámiediggie förslag till regeringen på hur Samiskt språkcentrums verksamhet kan utvecklas.

Ett förslag var att utvidga verksamheten till fler orter, såväl inom nordsamiskt som lule- och pitesamiskt område. Bedömningen var att fler talare och språkbärare kan nås genom en mer lokal förankring av verksamheten.

Sámiediggies förslag ligger i linje med rapporten *Utvärdering av Samiskt språkcentrums arbete i ett revitaliseringsperspektiv* (SOU 2017:60, bilaga 2). Även samråd med samiska organisationer bekräftar behovet av en ökad lokal närvaro av språkcentrumverksamheten och ett intensivare revitaliseringsarbete. Språkcentrum på fler orter bidrar bland annat till att öka antalet lokala språkarenor, höja språkets status och främja positiva attityder gentemot samiskan samt ge möjlighet till lokal anpassning av olika revitaliseringsmetoder. Trots att Samiskt språkcentrum under sina tio verksamhetsår tydligt bidragit till att stärka samiskan och bidra till revitaliseringen av språken, har regeringen under 2020 inte tagit ställning till förslaget om etablering av verksamheten på fler orter. Europarådet har vid flera tillfällen uppmärksammat betydelsen av Språkcentrums arbete för att stärka samiskan. I de senaste rekommendationerna[30] från Europarådet avseende Sveriges uppfyllande av åtagandena enligt språkstadgan[31] rekommenderas Sverige att vidga användningen av erfarenheterna från verksamheten vid Samiskt språkcentrum. En ytterligare fördröjning av etableringen av Språkcentrums verksamhet på fler orter sinkar det pågående revitaliseringsarbetet och medför att språkbytesprocessen fortgår, vilket leder till ännu färre talare av de samiska språken.

Främja och stimulera användningen av samiska

Utan fler användare av de samiska språken och en ökad användning av samiskan inom fler språkdomäner kommer de samiska språken inte vara levande i samhället och dess möjligheter att överleva på sikt är då små. Arbetet med att främja användningen av samiska och stimulera fler att använda samiskan är Samiskt språkcentrums viktigaste uppdrag. Uppdraget från regeringen att främja och stimulera till ökad användning av språken genomsyrar därför den absoluta merparten av de insatser som Samiskt språkcentrum genomför, även om huvudsyftet med en viss insats kan vara ett annat.

---

[29] skr. 2017/18:282, s. 40

[30] Recommendation CM/RecChL(2020)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Sweden. The Committee of Ministers, In accordance with Article 16 of the European Charter for Regional or Minority Languages;

*extend the practice of the Sami language centres

[31] Den europeiska stadgan om landsdels- och minoritetsspråk.

Mentorprogram Sáminuorra

Dagens unga språkbärare är morgondagens talare av samiska. För att stimulera och främja fler unga att använda samiskan har Samiskt språkcentrum initierat och påbörjat ett mentorprogram i samarbete med Sáminuorra (samisk riksungdomsorganisation) med viss finansiering även från Institutet för språk och folkminnen (Isof).

Mentorprogrammet bygger på en metod för språköverföring mellan mentor och lärling. Syftet är att skapa nya och fler talare men också att indirekt stärka mentorns viktiga roll som förebild och språkbärare. Erfarenheten från tidigare mentorprogram som Samiskt språkcentrum har genomfört i samarbete med bland annat Sámij åhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum, Ubmejen universitiähta/Umeå universitet och Álgguogåhtie, och som vi beskrivit i tidigare lägesrapporter, visar att metoden är framgångsrik för att skapa nya talare.[32]

Mentorprogrammet Sáminuorra skiljer sig från tidigare program eftersom både mentor och lärling i huvudsak är ungdomar och programmet genomförs parallellt på fyra samiska språk (nordsamiska, lulesamiska, umesamiska och sydsamiska). Mentor och lärling träffas regelbundet under sju månader för att samtala och deltar därutöver vid föreläsningar och workshops för att medvetandegöra hinder och möjliga lösningar i processen samt för att tala och få stöd i språkinlärningen. I mentor-programmet Sáminuorra deltar 23 lärlingar och 19 mentorer.

Synliggöra och höja de samiska språkens status

Samer i Sverige har idag olika grad av kontakt med och anknytning till det samiska språket. För en person som har anknytning till språket men inte talar det, kan det redan i unga år finnas en vilja att lära sig språket och en känsla av utanförskap när andra i omgivningen talar och förstår samiska. För andra bärare som talar eller förstår samiskan är språket en naturlig del av tillvaron, ett sätt att vara, kommunicera och förhålla sig till sin omgivning. Samiska språken och kulturen är samtidigt en värdefull del av den kulturella mångfalden och det gemensamma kulturarvet i Sverige. Det krävs arenor där samiskan är synlig och närvarande såväl i det offentliga rummet som på lokal nivå. Språket måste få ta plats med samma status som det svenska språket, på såväl skolgården och i klassrummet som inom traditionella samiska näringar.[33]

Sverige har genom att ratificera Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter åtagit sig (se bland annat artikel 7, 9 och 12) att vidta åtgärder som på olika vis bidrar till synliggörande och statushöjning av de samiska språken. I skrivelsen *Nystart för en stärkt minoritetspolitik*[34] anges att regeringens samlade bedömning är att kunskapen om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken, liksom deras synlighet i samhället bör öka.

Giellavahkku/Giellavahkko/Giellavahkko/Giällavahkkuo/Gïelevåhkoe/Samisk språkvecka

Under FN:s internationella år för urfolksspråk 2019, IYIL2019, initierades i samarbete med sametingen i Finland och Norge och en samisk språkvecka – Giellavahkku 2019.

Tack vare de positiva erfarenheterna från arrangemanget 2019 anordnades en Giellavahkku även under 2020. Under vecka 43 arrangerades en mängd aktiviteter i syfte att lyfta och synliggöra de samiska språken och på den gemensamma webbplatsen giellavahko.no publicerades information om evenemangen runt om i hela Sápmie.

---

[32] Beskrivet bland annat i *Lägesrapport från Samiskt språkcentrum – De samiska språken i Sverige 2016.*

[33] Förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken, Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498.

[34] Nystart för en stärkt minoritetspolitik Skr. 2017/18:282.

I samband med språkveckan uppmanades kommuner, regioner och ideella organisationer att på egen hand ordna temaveckor och olika språkaktiviteter. Lokala initiativ genomfördes också, såsom sagostunder på bibliotek och samiska inslag i skolor, förskolor och på äldreboenden.

Samiskt språkcentrum anordnade under Giellavahkku fem digitala språkkvällar, en nordsamisk, en lulesamisk, en pitesamisk, en umesamisk och en sydsamisk. Kvällarna var välbesökta, allt från 28 till 59 personer deltog vid vart och ett av arrangemangen.

Därutöver uppmuntrade Språkcentrum livsmedelsaffärer i förvaltningsområdet för samiska att under språkveckan skylta på samiska. Språkcentrum tillhandahöll färdiga skyltar för ett tjugotal produkter och information till kunderna samt en lista med de utvalda livsmedelsprodukterna på de samiska språken. Livsmedelsaffärer på fem orter hörsammade inbjudan att skylta på samiska. Att döma av kommentarer på sociala medier så uppskattades denna aktivitet. Ett inlägg med bilder på Facebook uppmärksammades av 9 190 personer och genererade 185 gilla-markeringar och 1 688 interaktioner.

Under språkveckan lanserades även en ny version av den populära appen *Sápmi knacka på.!*[35] Appen finns numera på samtliga fem samiska språk i Sverige. Den har sedan tidigare funnits som app med nord-, lule- och sydsamiska röster och texter.

Bedömningen är att intresset både från det samiska folket och från samhället i övrigt kring arrangemanget Giellavahkku har ökat under 2020 i jämförelse med året innan. Vidare bedöms fler lokala initiativ ha tagits av kommuner och ideella organisationer, och även näringslivet har på vissa håll engagerats i synliggörandet. Det som kommit till uttryck i sociala medier och i kommentarer som nått Samiskt språkcentrum gör gällande att firandet både är efterfrågat och uppskattat. Att återkommande uppmärksamma Giellavahkku bedöms ha positiv inverkan på samiskans status och bidrar till att synliggöra de samiska språken lokalt och nationellt, vilket därmed indirekt stärker de samiska talarna och språkbärarna.

Ortnamnsevent

Ortnamn är en viktig del av språk och kulturarv. Dagligen används ortnamn för att identifiera och lokalisera platser. Ortnamn speglar samtidigt det kulturlandskap där namnen tillkommit och nyttjats, det landskap som formats av människornas liv och verksamhet. Samiska ortnamn synliggör både samisk närvaro och det samiska språket som av hävd används i området.

Språkcentrum har fortsatt att i samarbete med kommunerna inom förvaltningsområdet för samiska, bjuda in till ortnamnsevent. Syftet med aktiviteten har varit att stimulera till användning av samiska ortnamn och öka medvetenheten om ortnamnen som historisk och språklig kunskapskälla. Avsikten har samtidigt varit att genom samtal om och information kring ortnamn väcka nyfikenhet och intresse för samiskan, och därmed utgöra en ingång för enskilda att fortsätta att lära sig språket. Ortnamnskvällar har under 2020 genomförts i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis, dels i samarbete med Sáme åhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum och dels i samarbete med Bokensskolans gymnasieelever. Dessutom har ortnamnseventen genomförts i samarbete med förvaltningskommunerna Lusspie och Suorssá. Tillsammans med andra kommuner och organisationer planerade Samiskt språkcentrum ortnamnskvällar på fler orter men till följd av de restriktioner som coronapandemin medförde ställdes planerade aktiviteter in. Sammanlagt omkring 60 personer har deltagit vid de aktiviteter som genomförts och bedömningen är att ortnamnsevent är uppskattade och bidrar till synliggörande av språken och indirekt till att stärka de samiska talarna genom ökad kunskap om det egna språkliga kulturarvet.

[35] I samarbete med Alfabeta Bokförlag. https://www.sametinget.se/152662

Stärka de samiska talarna – och språkbärarna

De samiska språken är under hård press, allt färre barn och unga har samiska som förstaspråk. De talare som obehindrat talar samiska i vardagslivet kan mötas av situationer där hindren för att tala och uttrycka sig på samiska upplevs för stora. Konsekvensen är att majoritetsspråket svenska istället används. Vid det enskilda tillfället ter sig valet av majoritetsspråket för de flesta som en pragmatisk och enkel lösning. På längre sikt bidrar den typen av val till en utarmning av samiskan och till domänförluster för språket. För att motverka denna utveckling och för att istället bidra till att stärka de samiska talarna och språkbärarna vid de tillfällen då språkval görs har Samiskt språkcentrum tagit fram olika språkverktyg.

Årsmötesparlör på tre samiska språk

Formella möten har tidigare visat sig vara en språkdomän där terminologin på de samiska språken saknats eller inte funnits tillgängliggjord för den samiska allmänheten. Samiskt språkcentrum har sedan tidigare därför utarbetat en årsmötesparlör på nordsamiska. Parlören har använts av bland annat den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorra. För att bidra till att fler vill och vågar använda samiska vid möten, och därmed påbörjar erövrandet av en språkdomän, har Samiskt språkcentrum under 2020 utvecklat och färdigställt årsmötesparlörer även på lulesamiska och sydsamiska. Parlörerna lanseras under första delen av 2021.

Giellabeassi/Giellabiesse/Giällabiessie/Gïelebiesie/Språkbad

Samiskt språkcentrum har under ett antal år tillsammans med Sameskolstyrelsen planerat och genomfört språkbadsläger för åk 5 och 6 i syfte att öka och utveckla elevernas kommunikativa förmåga i samiska. Under 2020 blev denna aktivitet inställd på grund av coronapandemin. Det gemensamma arbetet har istället inriktas mot en digital fortbildningsdag där goda exempel och utmaningar presenterades av respektive språkbads lärargrupper, utifrån teman som “Hur anordnar vi lyckade språkbadsläger?” och ”Hur får vi barnen att tala samiska?”. Seminariet riktade sig till lärare på sameskolorna, fjärrlärare och integreringslärare.

Eftersom språkbadslägren inte har kunnat genomföras har sameskolorna istället lagt fokus på att anordna olika aktiviteter för eleverna under Giellavahkku. Målet med aktiviteterna har varit att på ett lustfyllt sätt, anpassat för samtliga elever på skolan, motivera eleverna att utveckla kunskaper i och om de samiska språken.

Giellaskurppo

Det är allt färre barn som har samiska som förstaspråk och i förslaget till handlingsprogram[36] konstateras att det samlade kunskapsläget visar att det krävs strukturella och strategiska åtgärder för att bygga en fungerande utbildningskedja som skapar reella förutsättningar för de samiska språken att revitaliseras och fortleva som levande språk i Sverige.

För att barn ska bli flerspråkiga behöver medvetenheten om språken och den informella språkinlärningen börja redan från födseln. Det kräver i sin tur att kunskapen hos blivande och nyblivna föräldrar ökar, så att föräldrarna kan ta ett medvetet beslut om vilket eller vilka språk som ska talas hemma. Sammantaget krävs informationsinsatser som beskriver flerspråkighet och processen för språkinlärning hos barn.

För att bidra till att stärka blivande eller nyblivna föräldrar har ett samiskt språkpaket, Giellaskurppo, tagits fram. Paketet som sedan flera år tillbaka har distribuerats via regionernas barnavårds- och mödravårdscentraler har under det gångna året reviderats. Giellaskurppo initierades ursprungligen

[36] Förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken, Ku2019/01888/CSM, dnr 1.3.8-2019-1498.

av Sáminuorra i samarbete med Sverigefinska ungdomsförbundet och materialet överläts senare till Samiskt språkcentrum för revidering och distribution. Tillsammans med de åtgärder riktade mot blivande och nyblivna föräldrar som Sámiediggie föreslår i sitt handlingsprogram, bidrar Giellaskurppo till att fler föräldrar motiveras att stödja sina barn i den samiskspråkiga utvecklingen. På sikt kan det öka antalet barn som är förstaspråkstalare eller som har grundläggande kunskaper i de samiska språken.

Sociala medier

Sociala medier, inte minst Facebook, används i stor utsträckning som kommunikationskanal mellan talare och språkbärare som finns spridda i och utanför Sápmie. Under de senaste åren har grupper bildats för att diskutera olika frågeställningar och för att samla likasinnade i arbetet med att hävda språkliga rättigheter inom till exempel förskola och skola.

Exempel på några grupper som samlar talare och språkbärare är:

- Samiska språknätverket/ Saemien gïele-viermie/ Sámi Language Network (311 medlemmar)
- Samisk föräldragrupp – samiska i förskola och lågstadiet (162 medlemmar)
- Ártegis Ságat, offentlig nordsamisk grupp (3 400 medlemmar)
- Julev Sámega, offentlig lulesamisk grupp (384 medlemmar)
- Bidumsámegiella – Pitesamisk(a), offentlig norsk/svensk pitesamisk grupp (270 medlemmar)
- Vi som vill bevara umesamiskan, offentlig grupp (571 medlemmar)
- Numhtie naemhtie soptsestibie, offentlig sydsamisk grupp (510 medlemmar)
- Mov vaajmoen gïele, offentlig sydsamisk grupp (221 medlemmar)

Samiskt språkcentrums Facebooksida utgör därutöver en viktig arena för att nå ut med språknyheter och synliggöra de samiska språken, bland annat genom aktiviteten Veckans ortnamn, och bidrar därigenom till att stärka de samiska språken i Sverige.

Språkteknologi

Språkteknologi är ett tvärvetenskapligt område där språk- och datavetenskap möts. Språkteknologiska funktioner som stavningskontroll, grammatikkontroll och automatiska översättningar är numera självklara språkteknologiska hjälpmedel för det svenska språket. För de samiska språken är situationen en helt annan, inte minst i Sverige där enbart enstaka insatser gjorts för att tillgängliggöra och anpassa befintlig språkteknologi till de behov som finns. Det saknas bland annat rättstavningskontroll, digitala ordlistor, grammatikkontroll och digitala läromedel på samtliga samiska språk och särskilt på pite- och umesamiska.

Bristen på språkteknologi anpassad för de samiska språken och för de behov som finns hos samiska talare och språkbärare innebär att läget för de samiska språken i Sverige är sämre än vad det hade behövt vara. Språkinstitutionen Giellatekno vid Norges arktiske universitet i Romsa har utvecklat språkteknologi för olika urfolksspråk, däribland för flera av de samiska språken. I Norge finns till exempel webbplatser som är helt skrivna på samiska och som maskinöversätts automatiskt om en besökare vill läsa texten på norska.

Samiskspråkiga individer, myndigheter och organisationer i Sverige är idag tvungna att använda språkteknologi utvecklad för Norge, som således är utvecklad i en norsk kultur- och språkkontext. Det innebär att för att använda den språkteknologin måste omvägen tas via norskan och tillhörande kultur. För barn och unga, men även vuxna, som lär sig eller stärker sitt samiska språk innebär detta ett ytterligare hinder för effektiv språkinlärning.

Det finns dock stora möjligheter att relativt enkelt och kostnadseffektivt anpassa den språkteknologi som framförallt utvecklats av Giellatekno till svenska förhållanden och till samiska språk i Sverige. Förutom det omedelbara behovet av att tillgängliggöra redan tillgänglig teknologi på de samiska språken i Sverige behöver arbetet även ingå som en del i regeringens allmänna digitaliseringssatsning.

Språkvård och god ortnamnssed

Sámiediggie bedriver samiskt språkvårds- och normeringsarbete genom organet Sámi Giellagáldu/ Same Giellagalldo/ Saemien Gielegaaltije. Sámiediggie har också i uppdrag att granska samiska ortnamn. Ortnamnsarbetet bedrivs genom att Sámiediggie, enligt principerna för god ortnamnssed, svarar på remisser från Lantmäteriet.

Sámi Giellagáldu arbete

Sámi Giellagáldu / Sáme Giellagálldo /Saemien Gielegaaltije är det samiska folkets gemensamma samnordiska språksamarbetsorgan som har till uppgift att bedriva språkvård och normering för de samiska språken. Organet är bildat av sametingen i Sverige, Norge och Finland och är knutet till Samiskt Parlamentariskt Råd (SPR). Sametingen har under en längre tid arbetat med att utforma en organisationsform för Sámi Giellagáldu med en gemensam ledning och verksamhet där språkarbetare finns i Finland, Norge och Sverige. Nordiskt ämbetsmannaorgan för samiska frågor (NÄS)[37] tillsatte i augusti 2018 en arbetsgrupp som fick till uppgift att utreda en framtida permanent organisationsmodell för Sámi Giellagáldu. Arbetsgruppen överlämnade i maj 2019 slutrapporten *Sámi Giellagáldu – Davviriikkalaš sámegielaid fága- ja resursaguovddáža organisašuvdnahámi árvvoštallan* (*Sámi Giellagáldu – utredning av organisationsmodell för nordiskt samiskt kompetens- och resurscenter*).

Sámiediggie i Sverige beslutade 2019 att ge SPR fullmakt att fastställa en organisationsform för Sámi Giellagáldu. De tre sametingen har följt upp sametingens plenumbeslut samt beslut från SPR och har tillsammans utarbetat stadgar för Sámi Giellagáldu. Efter godkännande av stadgar har arbetet med att etablera Sámi Giellagáldu fortskridit. En styrelse är tillsatt och rekryteringen av en direktör är påbörjad. Av stadgarna framgår hur organet är organiserat, vilka mål och uppgifter det har, styrelsens sammansättning samt vad som ingår i direktörens arbetsuppgifter. En styrelse har utsetts, till vilken varje sameting utser två ledamöter och två ersättare, och Sametinget i Norge är värd för verksamheten.

Det fanns förhoppningar från sametingen att Sámi Giellagáldu skulle etableras som permanent normeringsorgan för de samiska språken redan under 2020, och att den nya verksamheten skulle kunna påbörjas under 2021. Bristande finansiering från Sverige och utmaningar kring organisationsmodellen har gjort det nödvändigt att senarelägga etableringen. Därmed fortsätter Giellagáldu sin verksamhet under 2021 likadant som under 2020; med samarbetsavtal sametingen emellan, där Sámiediggie i Sverige bidrar med sina språkkonsulenter.

Sámi Giellagáldu utgår i sitt arbete från varje språkgrupps speciella behov och utmaningar beträffande normering och terminologiarbete, för att bevara, stärka och utveckla det nordiska samiska språkarbetet. Sámi Giellagáldu bedriver även informationsverksamhet och ger råd och vägledning för språkanvändare i språkfrågor.

[37] Tjänstemannaorgan mellan regeringarna i Norge, Finland och Sverige för samiska frågor.

Normering av språk är ett grundläggande arbete för all språkanvändning och termer och uttryck är en förutsättning för daglig användning av språk. Normering och termer möjliggör exempelvis produktion av läromedel och utvecklandet av digitala språkverktyg i och på samiska.

Tillsammans med Divvun-gruppen vid Norges arktiske universitet i Romsa pågår bland annat ett omfattande arbete med att bygga upp de digitala orddatabankerna på Termwiki och webbplatsen satni.org. De nya ord som normeras blir direkt tillgängliga för allmänheten via dessa ordbanker. Giellagáldu tillhandahåller även normerade termer som Divvun sedan integrerar i digitala språkverktyg, som exempelvis stavnings- och grammatikkontroll.

Eftersom de samiska språken korsar landsgränser är det angeläget att arbetet med språknormering görs i samarbete över landsgränserna. Majoritetsspråken påverkar terminologins utveckling och det gemensamma språksamarbetet inom Sámi Giellagáldu har stor betydelse för att de samiska språken inte ska utvecklas i skilda riktningar i de olika länderna.

God ortnamnssed

Sámiediggie har sedan 2018 ett formellt uppdrag att yttra sig i ärenden om fastställande av samiska ortnamn och granska förslag till samiska ortnamn på allmänna kartor. Under 2020 har Sámiediggie svarat på åtta ortnamnsremisser från Lantmäteriet.

Pitesamisk och umesamisk ortografi har godkänts 2016 respektive 2019 och god ortnamnssed innebär i detta fall att ortnamnen i dessa två språkområden behöver justeras och kompletteras enligt gällande ortografi. Vägskyltar och kartor, som exempelvis fjällkartan, ska innehålla samiska namn på orter, fjäll och sjöar, skrivna på rätt samiskt språk och med korrekt stavning.

Det finns fem samiska språk i Sverige: nordsamiska, lulesamiska, pitesamiska, umesamiska och sydsamiska. Samtliga språk har godkända ortografier. Inom de olika språken talas dialekter som skiljer sig i större eller mindre omfattning från varandra. För samerna är kultur och språk på ett särskilt sätt kopplade till användningen av land och vatten. Det visar inte minst de samiska språkens rika naturterminologi som avspeglas i ortnamnen.

Skuhpesavon är den lulesamiska (saL) stavningen på ett sel i Bihtámädno (saL)/Bidumiedno (saP) inom pitesamiskt område. På pitesamiska (saP) blir stavningen Skupesavvun eller Skuhpesivvun (saP). Bild från "Veckans samiska ortnamn" på Samiskt språkcentrums Facebooksida. Foto: Ann-Charlotte Sjaggo.

EN BRISTANDE UTBILDNINGSKEDJA

Europarådet publicerade i december 2020 en rapport[38] om hur Sverige lever upp till sina skyldigheter om att skydda de nationella minoritetsspråken. Europarådet uppmanar Sverige att utöka undervisningen i och på minoritetsspråken genom att anta en omfattande och strukturerad strategi baserad på talarnas behov och enligt situationen för vart och ett av minoritetsspråken. Sverige uppmanas också att öka mängden tvåspråkig undervisning i samiska samt utveckla ett system för lärarutbildning, i enlighet med talarnas behov och respektive språks behov.

Skolans förhållningssätt till språk har historiskt sett haft en förödande effekt på många urfolksspråk inklusive samiskan, genom att skapa språkliga hierarkier och fördomar som förskjutit talare från sina egna modersmål till fördel för majoritetsspråket, utbildningsspråket. Skolan och hela utbildningssystemet kan samtidigt användas för att motverka en sådan utveckling och istället lära ut samiska och främja språklig likvärdighet och en positiv attityd till det egna språket. Det förutsätter dock att utbildningskedjan anpassas och erbjuder ett ändamålsenligt innehåll och pedagogik för den faktiska språkliga situationen. Det finns goda erfarenheter från satsningar i projektform för att stärka samiskan inom utbildningsområdet men det krävs en systemförändring för att nå varaktig positiv effekt på språkens situation. För att förändringar ska fungera är det nödvändigt att kritiskt reflektera över de förhållanden som orsakat språkens hotade situation.[39]

Kritik riktas mot utbildningen i och på samiska i förskola och skola

En större grupp samiska föräldrar skrev under senhösten 2020 ett öppet brev[40] till Sámiediggie, Sameskolstyrelsen, regeringen och samiska organisationer där de frågar sig: Ska vi ha samiskspråkiga barn? Före föräldrarnas initiativ har också Sameradion rapporterat om att samisk undervisning är bristfällig.

Föräldrarna skriver om sin vardagliga kamp för sina barns rätt till samisk språkutveckling. Föräldrarna både utvecklar sin egen språkkompetens, agerar språklärare för sina barn och advokater för deras språkliga rättigheter samt driver frågan gentemot skolhuvudmän och andra myndigheter.

Föräldrarna uttrycker att samtidigt som det verkar finnas konsensus i det samiska samhället om rätten till sitt språk, så verkar ingen vilja ta diskussionen om hur man faktiskt skapar samiskspråkiga barn. Tvärtom vittnar samiska föräldrar om att språkutbildningen inom för- och grundskola varken utvecklar eller stärker barnens hemspråk, eller gör barn från svenskspråkiga hem samiskspråkiga.

---

[38] SEVENTH EVALUATION REPORT ON SWEDEN. Committee of Experts of the European Charter for Regional or Minority Languages. Adopted on 2 July 2020, sid 31, 34 16809fbaab (coe.int)

Recommendation CM/RecChL(2020)5 of the Committee of Ministers to member States on the application of the European Charter for Regional or Minority Languages by Sweden. The Committee of Ministers, In accordance with Article 16 of the European Charter for Regional or Minority Languages;

* strengthen education of or in all minority languages by adopting a comprehensive and structured approach based on the needs of the speakers and according to the situation of each of the minority languages;

*increase the amount of bilingual education available in Sami

[39] Hornberger, N. H. & De Korne, H. Is Revitalization Through Education Possible? I Hinton, L. Huss, L. och Roche, G. (red.). 2018. The Routhledge Handbook of Language Revitalization. (Taylor & Francis. New York och Oxon. USA) .

[40] Öppet brev: Ska vi ha samiskspråkiga barn? Sametinget dnr 8.2.6-2020-1682.

I brevet beskriver föräldrarna situationen som akut. Om inte barnen får det språkstöd de behöver riskerar de samiska språken att gå förlorade i den svenska delen av Sábmie. Kritik riktas till Sameskolstyrelsen som inte agerar för att införa de metoder som faktiskt finns för en lyckad språköverföring. Föräldrarna hänvisar till forskningsbaserad kunskap om fungerande starka undervisningsmodeller och framgångsrika exempel i bland annat Anár i Finland. De argumenterar för att införa undervisning med utgångspunkt i språkbads- och språkbevarandemodeller på samiska förskolor, sameskolor och inom samisk integrering.

Kritik riktas även mot Sámiediggies senfärdighet att agera i enlighet med det språkpolitiska handlingsprogram från 2016 som bland annat anger mål om att antalet barn och unga med samiska som förstaspråk ska öka, och att samiska barn ska få utveckla sitt samiska språk.

Ansvariga instämmer i kritiken

Sameradion följde upp föräldrarnas brev med intervjuer med representanter för Sameskolstyrelsen respektive Sámiediggies ordförande.[41]

Sameskolstyrelsens nämndsordförande och skolchef svarar på kritiken:

> Vi håller med om att vi måste fortsätta stärka och utveckla utbildningssituationen för alla våra barn och ungdomar. Samiska språket är högt prioriterat på alla nivåer.

I sitt svar hänvisar Sameskolstyrelsens ledning till satsningar på att få fler behöriga lärare genom bland annat kompetensutbildning i samarbete med Sámi allaskuvla i Guovdageaidnu.

Sámiediggies ordförande Per-Olof Nutti bemöter också kritiken:

> Vi måste ta vårt ansvar och den politiska ledningen behöver prioritera frågan. Vi har bland annat en språknämnd som arbetar med en språklag, men kritik är alltid bra.

Samiskt språkcentrums kommentarer

Samiskt språkcentrum konstaterar att samiska föräldrar har högre förväntningar och ambitioner vad gäller samiska språken i förskola och skola än vad som erbjuds idag. Detta har vi skrivit om i tidigare lägesrapporter. Som föräldrarna skriver i sitt öppna brev, och som Sámiediggie har slagit fast i sitt förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken, måste individen, det vill säga barnet eller eleven, ingå i en tillräckligt god språkmiljö för att utvecklas till förstaspråkstalare eller uppnå ett funktionellt språk.

Nedan redogörs kortfattat för situationen för de samiska språken i utbildningskedjan utifrån de styrdokument och den bild av läget som Samiskt språkcentrum har.

Förskolan

Förskolan utgör en arena som ger reella möjligheter att stärka och utveckla de samiska språken. Barnen vistas vanligtvis på förskolan från ett till sex års ålder, det vill säga under den period när viktiga grunder i språk etableras.

Sameskolstyrelsen, SamS, erbjuder samisk förskola efter avtal med kommunen på samtliga orter där det finns sameskolor. Sameskolstyrelsens förskolor har sin utgångspunkt i den samiska kulturen och i de samiska traditionerna. Varje barn ska ha möjlighet att utveckla sitt språk på sin nivå.

Undervisningen omfattas av läroplanens målområden och SamS prioriterar fördjupning av arbetet i det samiska, vad gäller språket, kulturen, traditionerna, naturvetenskapen och att stärka den

[41] https://sverigesradio.se/artikel/7615155 och https://sverigesradio.se/artikel/7613823

samiska identiteten. Pedagogerna har ett ansvar för att föra samtalet med både barn och vuxna på samiska, så att barnet omges av språket hela dagen. SamS uppger att myndigheten arbetar utifrån en samisk filosofi som aktivt främjar språkutvecklingen. Barnen lär sig genom att lyssna till och tala samiska och språkinlärningen stöds genom ordlekar och sånger.[42]

Både Sameskolstyrelsen och kommunerna uppger sig ha svårigheter att rekrytera pedagoger med kunskaper i de samiska språken och samisk kultur, vilket innebär att ett stort ansvar vilar på det minskande antalet[43] samisktalande pedagoger som innehar språklig samisk kompetens och samisk kulturkompetens.

Läroplanen

I Läroplan för förskolan, Lpfö 18, som reviderades under 2019, anges att barn som tillhör de nationella minoriteterna, där urfolket samer ingår, ska stödjas i sin språkutveckling i sitt nationella minoritetsspråk och främjas i sin utveckling av en kulturell identitet. Förskolan ska därigenom bidra till att skydda och främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Ett mål är att alla samiska barn ska få utveckla sitt språk i förskolan. Vidare framgår att förskolan ska ge varje barn förutsättningar att utveckla både det svenska språket och det egna nationella minoritetsspråket, om barnet tillhör en nationell minoritet och om barnet har ett annat modersmål än svenska. I och med den reviderade läroplanen stärks samiska barns rättigheter att utveckla sitt språk och sin kultur.

En förskolelärares syn på läroplanen – Skolverket förklarar

Inför att den nya reviderade läroplanen skulle börja gälla gjorde SR Sameradion ett reportage[44] där Gudrun Kuhmunen, en erfaren förskollärare som tidigare arbetat vid den samiska förskolan Skierri i Váhtjer/Jiellevárre, och Helena Lundgren, undervisningsråd på Skolverket, intervjuades. Gudrun Kuhmunen uttryckte tveksamhet kring huruvida den nya läroplanen skulle innebära förändring för samiska barn på svensk sida. I intervjun jämförde hon Sverige med Norge, och framförde bland annat att Norge har kommit mycket längre med att tillgodose samiska barns rättigheter:

> Läroplanen i Norge är exempelvis på flera samiska språk och där finns det tydliga mål som säkerställer att samiska barn ska få undervisningen på samiskt vis. Det är ganska klart att jag måste använda samisk pedagogik när jag jobbar på en förskola på norsk sida men inte lika självklart på svensk sida.

Helena Lundgren konstaterade att det är upp till ägarna till förskolorna att se till att samiska barn får utveckla sitt språk, oavsett om det är ett enda barn och oavsett var barnet växer upp.

Samiskt språkcentrums kommentarer

Att bli bemött på samiska i förskolan har en stor betydelse för alla samiska barn, oavsett bostadsort. Förskolan har en nyckelroll när det gäller att lägga grunden för funktionell tvåspråkighet, som framförallt innebär att barnet ska kunna klara sig på flera språk i de situationer som språken normalt används. Om en formell start av inlärningen av samiska sker först i grundskolan är det en klart försvårande omständighet för att nå en funktionell tvåspråkighet (SOU 2017:91 s. 448).

I det tidigare nämnda öppna brevet från samiska föräldrar uttrycks ett betydande missnöje och frustration över att metoder som enligt forskning skapar samiskspråkiga barn ej tillämpas i skolan

[42] Sameskolstyrelsens årsredovisning 2019, dnr 3/2019 P100.

[43] Till följd av pensionsavgångar och byte av arbetsgivare till framförallt kommunal och privat sektor.

[44] https://sverigesradio.se/artikel/6938536

och över bristen på engagemang i frågan från Sámiediggie, SamS och kommuner inom framförallt förvaltningsområdet för samiska. Samiskt språkcentrum menar att det finns många skäl för de ansvariga att lyssna på föräldrarnas kritik och att genom de åtgärder som föreslås i handlingsprogrammet för bevarande av de samiska språken påbörja arbetet med att skapa reella förutsättningar för att barnen ska bli samiskspråkiga redan i förskolan.

Man kan konstatera att i vilken grad barnen blir bemötta på samiska i förskolan skiljer sig mycket från kommun till kommun och otydligheter finns kring skyldigheter och verkställande av samiska i förskolan. Som jämförelse kan nämnas att i den norska läroplanen för förskolan, Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (2017), som ar ett tillägg till Lov om barnehagar (2006), fastslås att ”i samiske barnehager er samisk hovedsprak”.[36]

Inspiration – Hur samisk förskola organiseras i några kommuner

För att bidra till kunskapsspridning och inspiration har Samiskt språkcentrum sammanställt ett antal exempel på hur samisk förskola kan organiseras utifrån lokala förutsättningar.

Förskolan i Bïenjedaelie

Förskolan i Bïenjedaelie har 14 samiska barn. Hösten 2020 utökade förskolan den samiska verksamheten från 10 timmar till 20 timmar i veckan. Förskolan har två anställda, varav den pedagogiska ledaren är samiskspråkig och arbetar halvtid. Den samiska gruppen har inga egna lokaler, vilket en föräldragrupp har uttryckt bekymmer över i dialog med kommunen.

Förskolan i Vikebo, Kråavvan Luspie

I Vikebo, i Kråavvan Luspie kommun finns en samisk förskoleverksamhet. Det är en samiskt integrerad förskola för samiska barn i Hotagenområdet. Verksamheten utgår delvis från en stark utbildningsmodell, då samtliga elever har samiska som huvudspråk i hemmavid. Samisktalande förskollärare finns dock bara tillgänglig tre dagar i veckan. Den samiskaspråkiga personalen har gett uttryck för behov av ytterligare personal med samisk språk- och kulturkompetens, bland annat för att få till stånd en samisk språkmiljö där dialog mellan vuxna sker på samiska.

Flerspråkig förskola i Julevu

Hösten 2019 startades Charlottendals förskola[45] på samiska, meänkieli och finska inom Julevu kommun. I denna förskola talas samiska till väsentlig del och språkbadsmetodik används i verksamheten. Kommunen samarbetar med professor emerita Leena Huss för att utveckla verksamheten. Antal platser vid förskolan har utökats. Från början var det 14 barn (2 barn i nordsamiska, 4 barn i meänkieli och 8 barn i finska). Redan våren 2020 växte den samiska barngruppen till 7 barn. Hösten 2020 öppnades en egen avdelning för finskspråkiga barn. Förskolan har lyckats rekrytera utbildad samiskspråkig personal till den samiska avdelningen. Enligt personalen har barnen, trots att absoluta merparten inte talar sitt minoritetsspråk hemma, börjat att använda språken sinsemellan på förskolan.

Sameskolan

Sameskolan har central betydelse för att förändra situationen och utsikterna för de samiska språken. Samtidigt har flertalet samiska barn inte möjlighet att gå i sameskolan eftersom den bara finns på fem orter. Samiska barn har givetvis samma rättigheter till sitt språk även om de inte bor på en ort där det finns en sameskola.

[45] Tidningen Kyrknyckeln nr 4, s. 6–7.

Sameskolstyrelsen (SamS) är huvudman för sameskola, förskoleklass och fritidshem i Gárasavvon, Giron, Váhtjer/Jiellevárre, Jåhkåmåhkke/Dálvvadis och Dearna. Nationella mål, riktlinjer och annan styrning finns angivna i skollag, sametingslag, läroplan för sameskola, förskoleklass och fritidshemmet samt i läroplan för förskola. Myndigheten ansvarar för att ge samiska barn en utbildning med samisk inriktning från förskoleklass till och med årskurs 6.

SamS anger att de arbetar målinriktat med de samiska språken och med flerspråkighet. Myndigheten arbetar med att förbättra måluppfyllelsen i samiska och med att ta fram en språkplan i samiska baserad på forskning och erfarenhet. Enligt SamS används samiska tillsammans med svenska som arbetsspråk i skolorna. Men behovet av samisktalande lärare är fortsatt stort.

Målet är att alla elever som slutar årskurs 6 ska vara funktionellt tvåspråkiga. Eleverna undervisas i ämnet samiska fyra timmar per vecka. Eleverna erbjuds också ett språkbad om 3–4 dagar i årskurs 5 och 6, ett arrangemang som genomförs i samarbete med Samiskt språkcentrum.

Gällande fritidsverksamheten finns en allmän skrivning om att personalen har ett stort ansvar att använda de samiska språken och ett samiskt perspektiv.

Sameskolan har bäst förutsättningar för undervisning enligt starka modeller. Bild från sameskolan i Dearna. Foto: Anders Östergren Njajta.

Läroplan för sameskolan, förskoleklassen och fritidshemmet

Sameskolan har en egen läroplan i förhållande till den svenska grundskolan som reviderades 2019. Samiska är inget undervisningsspråk enligt läroplanen och inte heller fastställs där hur många timmar per vecka barnen ska undervisas i ämnet samiska. En norm om fyra timmar per vecka har utvecklats. Med samiska avses i läroplanen nord-, lule- och sydsamiska. Pite- och umesamiska nämns inte.

Undervisningen i ämnet samiska ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper i och om det samiska språket samt kunskaper om den samiska kulturen. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla funktionell tvåspråkighet, sin förståelse av omvärlden och sin identitet.

Undervisningen ska stimulera elevernas intresse för att läsa, skriva och samtala på samiska. Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att möta och utveckla kunskaper om samiska texter i olika genrer liksom om nord-, lule- och sydsamiska varieteter i talad form. Undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla en språklig säkerhet i tal och skrift och tilltro till sin förmåga att uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften.

Samiskt språkcentrums kommentarer

Sameskolan har en reell möjlighet att bedriva undervisning och annan verksamhet i och på samiska. En kultur- och språkmiljö där samiska är norm även utanför själva undervisningen är möjlig på ett helt annat sätt än i de allra flesta kommunala skolor. Alla fem sameskolorna har sedan cirka tio år egna förskoleavdelningar. Detta har gjort att sameskolornas förutsättningar att utgöra en kärna i arbetet med att stärka språken har förbättrats.

Bland annat det öppna brevet från samiska föräldrar vittnar dock om att sameskolorna har problem att skapa goda förutsättningar för undervisning i och på de samiska språken. Svårigheter att rekrytera personal med tillräcklig kompetens i samiska är ett betydande problem men även bristen på strategier för att få barnen samiskspråkiga.

Samiskt språkcentrum bedömer att det är svårt att få ihop ekvationen med relativt få undervisningstimmar, bristande strategier för att få barnen samiskspråkiga och låg tillgång på utbildade lärare och pedagoger med kompetens i samiska. När personal och elever är förstaspråkstalare kan arbetet efter en stark utbildningsmodell fungera bra.

Vid ett par av sameskolorna sker också undervisning på samiska i flera ämnen. Det finns vid skolorna en varierande andel elever med samiska som första- respektive andraspråk och all personal behärskar inte samiska. På några skolor talas dessutom fler än ett samiskt språk, vilket innebär behov av personal som behärskar respektive språk för att en stark utbildningsmodell ska ge effektiv språkinlärning.

Sameskolans personal och pedagogerna på förskoleavdelningarna gör på många sätt ett bra arbete. Som det öppna brevet visar är dock förväntningar högre hos föräldrarna. Både elever med samiska som förstaspråk i hemmet och de som inte har det, förväntas att få en god utbildning i och på samiska. Satsningar på sameskolan är en viktig del av vägen framåt mot en förbättrad situation för de samiska språken. Det finns en stor kunskap och erfarenhet som kan nyttjas för att utveckla verksamheten vid sameskolan och den integrerade samiska undervisningen, så att den kan bli en ännu större resurs för hela det samiska samhället.

För att skapa fler talare av samiska och för att verkligen göra de samiska barnen samiskspråkiga krävs fortsatt kreativitet och en stark vilja och engagemang från alla inblandade parter. För att åstadkomma en förändring måste arbetet ske tillsammans, mot det gemensamma målet att alla samiska barn har rätt att behärska sitt samiska språk.

Grundskolan

I de kommunala grundskolorna runt om i Sverige varierar formerna för och utbudet av undervisning i samiska. En norm finns om att barn ska erbjudas modersmålsundervisning i samiska två timmar per vecka. Samiskt språkcentrums bedömning är att huvudmannens inställning och rektorns ambitionsnivå gällande att hitta rätt lärarkompetens förefaller vara avgörande för de samiska barnens möjligheter att i praktiken få lära sig samiska i skolan. Vissa kommuner gör ett bra arbete.

Samiskt språkcentrum har i tidigare lägesrapporter lyft fram Liksjoe som en kommun som arbetar målinriktat med undervisningen i samiska. Där finns en fast lärarbemanning i flera samiska språk och eleverna får undervisning i samiska och i samisk integrerad undervisning. Liksjoe erbjuder också fjärrundervisning till andra kommuner. Det är dock inte i alla kommuner som undervisningen fungerar så bra och en stor andel av de elever som har rätt till undervisning i samiska blir utan.[46]

Skolverket och grundskolans läroplan

Samiska barn i Sverige har rätt till undervisning i samiska bland annat enligt språklagen (2009:600) och skollagen (2010:800, 10 kap.).[47] Undervisning i samiska kan ske inom ämnet samiska (i sameskolan), enligt kursplanen för moderna språk eller enligt kursplan för modersmål. Skolverket beslutar om reglerna kring modersmålsundervisning. Elever som tillhör någon av de nationella minoriteterna har en starkare rätt till modersmålsundervisning än andra elever. Det finns inga krav på att språket ska vara elevens dagliga umgängesspråk eller att eleven ska ha några förkunskaper i språket.

Huvudmannen är skyldig att anordna modersmålsundervisning eller språkval om en elev vill få undervisning i sitt samiska språk och om det finns en lämplig lärare. Det är rektorn som avgör om en lärare är lämplig att undervisa i elevens modersmål.

När en elev får modersmålsundervisning i samiska i grundskolan, grundsärskolan eller specialskolan används sameskolans kursplan för ämnet samiska. Av direktiven framgår inte i vilken omfattning de samiska barnen har rätt till modersmålsundervisning.

Samisk integrering och fjärrundervisning

Enligt skollagen (2010:800)[48] får en kommun efter avtal med Sameskolstyrelsen anordna integrerad samisk undervisning för samiska barn i grundskolan. Utbildningen är en fördjupning för de samiska eleverna. Med samisk undervisning avses undervisning med samiska inslag och undervisning i samiska utöver den undervisning som anordnas som lagstadgad modersmålsundervisning i samiska. Undervisningen får läggas utöver ordinarie skoldag. Många elever med samisk integrering undervisas på distans och i enlighet med sameskolans kursplan för samiska.

Sameskolstyrelsen rapporterar[49] att svårigheter med schemaläggning får som resultat att undervisningen i samiska förläggs utanför elevernas skoldag, ofta till sen eftermiddagstid vilket inte är optimalt för att väcka elevernas intresse för att läsa samiska. Rektorerna efterfrågar samarbete med Sameskolstyrelsen vad gäller språkbad för sina elever och för att skapa nätverk för deras lärare i integrering. Det finns en stor efterfrågan hos skolorna på stöd och vägledning från Sameskolstyrelsen i arbetet med att utveckla den integrerade samiska undervisningen.

---

[46] Lägesrapport 2019, Sametinget.

[47] https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/ratt-till-modersmalsundervisning)

[48] 10 kap. 7 a och 7 b §§

[49] Rapport angående samisk integrering. Sameskolstyrelsen, dnr 21/2021 P430. Jåhkåmåhkke 2021-02-08.

Tretton kommuner[50] hade avtal med Sameskolstyrelsen om samisk integrering höstterminen 2020,[51] vilket är en ökning med fyra kommuner:

- Liksjoe
- Jåhkåmåhkke/Dálvvadis
- Vualtjere
- Kråavvan Luspie
- Herjedaelie
- Giron
- Máláge
- Älvdalen
- Åre
- Straejmie
- Árviesjávrrie
- Berg
- Lusspie

Elevantalet har ökat från 240 elever under höstterminen 2019 till 256 elever höstterminen 2020. Ungefär hälften av eleverna går på högstadiet och hälften på mellan- och lågstadiet inklusive förskoleklass. Största minskningen har skett i Giron, med 22 elever, där en skola har lagt ned integreringen. Flest antal elever finns i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis och Vualtjere.

Fjärrundervisning är interaktiv undervisning som bedrivs genom informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare är åtskilda i rum men inte i tid. Höstterminen 2020 undervisades 166 elever med fjärrundervisning via Sameskolstyrelsen;[52] 42 sydsamiska elever, 33 lulesamiska elever och 91 nordsamiska elever. Sameskolstyrelsen erbjöd fyra timmar (230 minuter) undervisning i samiska per vecka och rekommenderade minst 120 minuter fjärrundervisning per vecka. Utöver dessa fjärrundervisades 105 elever via Liksjoe kommun.

Fjärrundervisning från Liksjoe kommun sker till 16 kommuner: Vyöddale, Árviesjávrrie, Kraapohke, Vännäs, Máláge, Ale, Lusspie, Hudiksvall, Kungsbacka, Sjädtavaellie, Suorssá, Ubmeje, Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma, Övertorneå, Uppsala och Sjeltie samt till Sámi Åhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum i Jåhkåmåhkke/Dálvvadis.[53]

Liksjoe kommun har ett arbetslag som idag består av 7 lärare i samiska med varierande syssel-sättningsgrad. Liksjoe påtalar brist på nordsamisk lärare då efterfrågan är större än vad de kan ge.

Tabell 1. Antalet elever som får fjärrundervisning i samiska från förskoleklass till gymnasiet. Höstterminen 2020 gick 16 av dessa elever på gymnasiet och 7 på Samernas utbildningscentrum

Huvudman	2019	2020
Sameskolstyrelsen	147	166
Liksjoe kommun	48	105
Totalt	**195**	**271**

[50] För motsvarande svenska namn på kommuner, se bilaga.

[51] Källa: Sameskolstyrelsen 2021-02-01.

[52] Källa: Sameskolstyrelsen 2021-02-01.

[53] För svensk översättning av samiska namn på kommuner, se bilaga.

Slut på samisk integrering i Giron?

En händelse som aktualiserats är att Giron kommun under 2020 sagt upp avtalet med Sameskolstyrelsen om samisk integrering för eleverna på Högalidskolan. Kommunen hänvisar till att det är för dyrt och att det är svårt att hitta lärare. Sameradion intervjuade Åsa Larsson Blind, kommunpolitiker för Sámelistu i Giron, i samband med beslutet:

> Det är Kiruna kommuns ansvar att ge de samiska barnen utbildning i språk och kultur. Jag hoppas den här diskussionen fortsätter och jag förväntar mig att frågan lyfts till nämnden. Särskilt nu när besked kommit från regeringen att man avsätter mer pengar till just samisk integrering.[54]

Samisk språkcentrums kommentarer

För att de samiska språken ska stärkas och kunna fortleva som levande språk i Sverige krävs ett intresse och en vilja hos den samiska befolkningen och inte minst hos föräldrar och skolelever. Vi har under senare tid upplevt en ökad vilja och en positiv attityd till samiskan. Det är bra och märks i en ökning av antalet elever som ansöker om undervisning i samiska. Men det är också helt avgörande att detta motsvaras av ett fungerande utbildningssystem. Modersmålsundervisning enligt nuvarande modell räcker inte. Vi måste bli fler talare av samiska, fler som är funktionellt samiskspråkiga och fler förstaspråkstalare. Skolan är på många sätt en institution som starkt bidragit till att samiska språkens situation är så akut som den är. Det finns nu möjlighet att på allvar låta skolan och hela utbildningssystemet vara en stark kraft i revitaliseringen av samiskan.

Så som konstaterats många gånger tidigare, förknippas undervisningen i och på samiska i grundskolan med stora problem. Det handlar om sådant som otydlig information om ämnet, lärarbrist, läromedelsbrist, otillräcklig och oreglerad undervisningstid och att lektioner läggs utanför ordinarie skoldag. Det största problemet är dock att modersmålsundervisningen inte lyckas göra barnen funktionellt tvåspråkiga och inte heller kan sägas leda till att fler personer talar språket. Undervisning i samiska som modernt språk och tvåspråkig undervisning bedrivs i mindre omfattning men inte heller den kan, i dess nuvarande former, sägas göra barnen funktionellt tvåspråkiga i någon större omfattning.

Ur individens perspektiv är det inte acceptabelt att risken att bli utan undervisning i samiska, eller att endast få chansen till minimal mängd undervisning, är så stor. Under 2018–2020 hade 30–40 procent av eleverna som ansökt om modersmålsundervisning i samiska inte erbjudits någon sådan.[55] Samiska barn har samma rätt till sitt samiska språk som svenska barn har rätt till sitt svenska språk. I dagens utbildningssystem finns knappast någon reell möjlighet att nå dit, och definitivt inte för elever som går i den vanliga grundskolan.

Inspiration – Hur skapas funktionellt tvåspråkiga barn?

Det samlade kunskapsläget[56] visar att det krävs strukturella och strategiska åtgärder i syfte att bygga en fungerande utbildningskedja för att skapa reella förutsättningar för de samiska språken att revitaliseras och fortleva som levande språk i Sverige.

---

[54] https://sverigesradio.se/artikel/7561495 och https://sverigesradio.se/artikel/7564353

[55] Lägesrapport 2019. Skolverkets statistik från det senaste läsåret är inte tillgänglig vid skrivandet av Lägesrapport 2020.

[56] Förslag till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken, s. 35.

I förslaget till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken beskrivs behovet av förtydligande och förstärkning av samisk utbildning och av att ge samiska barn och unga en god utbildning anpassad efter samiska behov och önskemål. Sámiediggie föreslår åtgärder som syftar till att förtydliga och stärka sameskolans och samiska förskolors centrala roll i språkarbetet. Målsättningen är att dessa ska fungera som ett nav för språklig revitalisering och ett språkstärkande systematiskt arbete. Genom att stärka den samiska utbildningen skapas förutsättningar att sprida strategier och metoder till skolor och förskolor i kommunal och privat regi. Det arbete som sameskolan genomför skulle därmed gagna fler verksamheter i hela landet.

Inspiration – Vad säger forskningen om effektiv språkinlärning?

Samiskt språkcentrum följer forskningen inom området språkinlärning och överföring av språk till nya generationer. I sin forskning vid Ubmejen universitiähta/Umeå universitet, institutionen för språkstudier, har Kristina Belančic i en avhandling[57] undersökt vilka faktorer som möjliggör eller hindrar språkanvändning i sameskolan. Hon tar utgångspunkt i lärares iakttagelser om att allt färre barn som går i sameskolan använder samiska i sin vardag. Belančic frågar sig vad det beror på? Sedan 2011 finns en egen läroplan för sameskolan (Skolverket 2019) som poängterar vikten av att samiska normer, traditioner och språk lyfts i undervisningen. Samtidigt beskrivs denna läroplan bygga på svensk läroplan och svenska anges som undervisningsspråk. Läroplanen erkänner på detta sätt urfolksspråken och minoritetsspråken men erfarenheten säger att flerspråkighet tenderar att förminska det svagare språket som anses mindre viktigt i barnens och pedagogernas ögon, i och med att det är ett språk utöver undervisningsspråket.

Belančics avhandling bygger på fyra delstudier. Resultatet visar att kursplanerna inte ger eleverna förutsättningar att utveckla en funktionell tvåspråkighet. Barnen uppfattar svenska som ett akademiskt språk och samiska som ett vardagsspråk. Avhandlingen drar slutsatsen att diskurserna om funktionell tvåspråkighet i kursplanerna är motsägelsefulla och inte stödjer eleverna att utveckla samiska som ett fullt fungerande språk inom alla samhällsområden.

Belančic påvisar i sin avhandling att elever använder samiska framförallt i hemmet och i skolan. Barnen uppger att de talar samiska med äldre släktingar och i vissa situationer, till exempel i rengärdet, och att de skriver på samiska mer än de talar samiska. Eleverna uttrycker att de främst använder svenska när de talar men att de känner en stolthet över att kunna uttrycka sig på samiska. Eleverna identifierar sig med sitt samiska språk och har en positiv attityd gentemot samiska. Avhandlingen konstaterar att eleverna behöver få fler möjligheter att använda och utveckla sitt samiska språk.

Inspiration – Vilka starka språkmodeller finns?

Språkcentrum har i flera lägesrapporter redogjort för olika språkrevitaliserande satsningar där man arbetat utifrån metoder inspirerade av forskningen om starka utbildningsmodeller. Språkbad, starka och svaga utbildnings- eller undervisningsmodeller. Vad innebär de olika begreppen?

I en intervju med SR Sameradion under 2020 berättade Ingá Lill Sigga Mikkelsen, språkdoktorand vid Norges arktiske universitet i Romsa, att begreppen starka och svaga språkmodeller har sin grund i forskning av Colin Baker.[58] Denne välkände språkforskare har studerat tvåspråkig upplärning runt om

[57] Belančic, K. 2020. Language policy and Sámi education in Sweden: Ideological and implementational spaces for Sámi language use. Ubmejen universitiähta. http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1430176/FULLTEXT01.pdf

[58] Colin Baker, 2011, Foundation of Bilingual Education and Bilingualism. McNaughton & Gunn Ltd.

i världen och funnit fyra starka och fyra svaga modeller; de starka modellerna skapar tvåspråkiga barn som kan läsa, skriva och tala båda språken, medan de svaga modellerna ger en begränsad tvåspråkighet.

Ingá Lill Sigga Mikkelsen betonade i intervjun att samiskundervisningen i svensk skola, där barnen undervisas i samiska någon timme i veckan, ses utifrån forskning som en svag språkmodell. Hon identifierar två starka språkmodeller som relevanta för Sábmie – språkbadmodellen respektive språkbevarandemodellen. Den första är till för barn som har svenska som förstaspråk och den andra är för barn som har samiska som förstaspråk i hemmet. I de få fall där dessa modeller används inom skolan i Sverige blandas de ofta ihop och undervisas som en och samma modell.

> Vi har trott att när vuxna talar samiska så börjar barnen automatiskt också tala samiska men forskningen visar att så är det inte. Det är allvarligt. Vi använder både mycket resurser och ekonomiska medel för samisk undervisning utan att nå det resultat vi önskar.[59]

Inspiration – Vilka krav kan samiska föräldrar ställa på språkundervisningen?

Språkcentrum bjöd under hösten 2020 in minoritetsexperten och juristen Marie B. Hagsgård att hålla en digital föreläsning för föräldrar, språkarbetare och allmänhet om vad man som förälder kan förvänta sig och begära när det gäller samisk språkutbildning i förskola och skola. Vid föreläsningen deltog ett femtiotal personer.

Marie B. Hagsgård gick igenom kommunens skyldigheter när det gäller samiskt språk och kultur i förskolan samt vad samiska föräldrar kan göra för att få sina rättigheter tillgodosedda.

Inledningsvis anförde Marie B. Hagsgård att svensk minoritetspolitik bygger på internationella åtaganden reglerade i FN:s konventioner, i Europarådets språkstadga och i ramkonvention för skydd av nationella minoriteter. Internationell rätt bygger på två styrande principer: likabehandling (minoriteten har samma rätt till sitt språk och sin kultur som majoriteten) och särskilda positiva åtgärder (staten ska vidta särskilda åtgärder för att urfolk och minoriteter ska kunna uppnå samma språkliga och kulturella rättigheter som majoriteten och kompensera för strukturell bristande jämlikhet).

Kommunens skyldigheter regleras bland annat av följande lagar:

- Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk §3-5 (minoritetslagen)
- Grundlagen (regeringsformen) 1:2 st. 6
- Skollagen (2010:800) 8 kap. 12a § och 25 kap. 5a §.

Kommunerna har skyldighet att tillämpa lagarna så att Sveriges internationella åtaganden uppfylls.

I grundlagen anges att samiska folkets möjlighet att behålla och utveckla sin kultur och sitt samfundsliv ska främjas.

Enligt minoritetslagen 3§ ska kommuner, regioner och statliga förvaltningsmyndigheter informera de nationella minoriteterna om deras rättigheter och det allmännas ansvar gentemot dem.

I minoritetslagen 4§ anges att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken samt i övrigt främja de nationella minoriteternas möjligheter att behålla och utveckla sin kultur i Sverige. Här betonas att barns utveckling av en kulturell identitet och användning av det egna minoritetsspråket ska främjas särskilt.

Colin Baker är professor emeritus vid Bangor University, Storbritannien. Han är författare till forskningspublikationer, böcker för föräldrar och pedagoger, allt inom ämnet tvåspråkighet.

[59] https://sverigesradio.se/artikel/7616721

Enligt minoritetslagen 5§ ska förvaltningsmyndigheter ge de nationella minoriteterna möjlighet till inflytande i frågor som berör dem och så långt det är möjligt samråda med minoriteterna i sådana frågor. Med samråd menas att förvaltningsmyndigheten, till exempel kommunen, för en strukturerad dialog med de nationella minoriteterna för att kunna beakta deras behov och synpunkter inför beslut av olika slag. Den nationella minoriteten ska tillförsäkras ett betydande inflytande så att de kan ställa sig bakom de beslut som tas och samernas intresse av att kunna vidmakthålla sin kultur, däribland renskötseln ska tillmätas särskild vikt.

Enligt 5b § samma lag ska kommuner och regioner anta mål och riktlinjer för sitt minoritetspolitiska arbete.

Enligt skollagen 8 kap. 12a § ska de samiska förvaltningskommunerna erbjuda barn förskola där hela eller väsentlig del av utbildningen bedrivs på samiska och kommunen ska tillfråga vårdnadshavarna om de önskar plats i sådan förskola.

Återkommande i lagtexterna är att samiskt språk och kultur ska främjas och att samer har rätt till inflytande. Marie B. Hagsgård påpekade i sin föreläsning att det finns en stor okunskap i kommunerna om dessa skyldigheter. Hon menade vidare att de möjligheter som lagtexten ger är något som samer bör ta fasta på och hävda i olika situationer. Det är möjligt att exempelvis tänka sig arbete i strukturerade samråd, i föräldragrupper och i form av individuella påtryckningar. Skyldigheten att främja och ge inflytande kan exempelvis beröra rätten till renbete, till inflytande vid gruvetableringar likväl som rätten till samiska i förskolan, rätt att få undervisning på och i samiska i skolan, rätt att ta ledigt från skolan för samiska aktiviteter och rätt att vara med och planera utbildningen.

Samiskt språkcentrums sammanfattande kommentarer kring förskola och skola

Samiskt språkcentrum konstaterar att det finns betydande skillnader mellan skrivningar som uttrycks i lagstiftning och läroplaner, huvudmännens uppfattning om ansvaret att erbjuda barnen undervisning i samiska, och föräldrarnas uppfattning om hur språkundervisningen ska se ut.

Ett betydelsefullt arbete sker i sameskolan och i den samiska förskolan. Framförallt finns värdefull erfarenhet samlad hos pedagogerna och bland dessa finns i många fall ett starkt engagemang för de samiska språken. Brist på pedagoger är, som framgått ovan, ett genomgående problem och hindrar att verksamheten utvecklas.

Föräldrarna efterfrågar i det ovan nämnda öppna brevet en samisk undervisning som tillsammans med föräldrarnas egna språkinsatser gör barnen funktionellt tvåspråkiga. Föräldrarna ställer krav på att inlärningen ska hålla hög kvalitet, ha kontinuitet och bedrivas i tillräcklig omfattning för att uppnå målen, och de betonar att de har stöd i lagen för sina krav. Föräldrarna hämtar också stöd i forskningen.

Samiskt språkcentrum konstaterar att det finns en samstämmighet från forskningen att starka utbildningsmodeller krävs för att stärka språken och göra barnen funktionellt tvåspråkiga. På förskolenivå skulle det innebära 25–35 timmar per vecka som barnen ska bemötas på samiska. På grundskolenivå innebär det att samiska, åtminstone till viss del, används som undervisningsspråk samt att personalen pratar samiska sinsemellan när de ger instruktioner, med barnen på raster, och i sociala sammanhang i övrigt.

Kommunerna och Sameskolstyrelsen ska följa lagen och läroplanerna som säger att barnens språkutveckling ska främjas och, åtminstone för sameskolans del, att “barnen ska bli funktionellt tvåspråkiga”. För att åstadkomma detta erbjuder sameskolan undervisning i samiska fyra timmar per

vecka samt till viss del undervisning på samiska i andra ämnen. I sameskolans förskolor bemöts barnen i hög grad på samiska i jämförelse med de flesta andra förskolor. För kommunernas del handlar det ofta om två timmar per vecka både i förskola och grundskola. Kommunala förskolor erbjuder språkstöd i högst varierande omfattning och ofta med instabilitet och oförutsägbarhet för föräldrarna. Språkstödet hänger ofta på en enskild engagerad förskollärare och inte på ett helt team. En hake för de samiska barnen är att skolan ska erbjuda undervisning i samiska om det finns en lämplig lärare. Eftersom lärarbristen är stor anser sig många rektorer inte kunna svara upp mot detta krav. Varken kommunerna eller Sameskolstyrelsen har tydligt redogjort för hur förskolebarn och elever ska uppnå målet om bland annat funktionell tvåspråkighet. Som konstaterats ovan är det tydligt att ambitionsnivån i läroplanen inte motsvarar kraven och förväntningarna från föräldrarna.

I förslaget till handlingsprogram för de samiska språken beskriver Sámiediggie hur det samlade kunskapsläget visar att strukturella och strategiska åtgärder krävs för att bygga en fungerande utbildningskedja som skapar reella förutsättningar för de samiska språken att revitaliseras och fortleva som levande språk i Sverige. Det gäller inte minst inom förskola och grundskola där bristerna är tydliga. För Samiskt språkcentrum är det tydligt att arbetet inom förskola och grundskola måste påbörjas omedelbart och att insatserna måste ske samlat, strukturerat och med gemensam kraft från berörda myndigheter, i dialog med samiska föräldrar och forskning.

Gymnasieskolan

För att förbättra de samiska språkens möjligheter att fortleva som levande språk i Sverige är det nödvändigt att fler väljer att studera samiska på gymnasienivå. Fler personer med språkkunskaper på gymnasienivå ökar antalet samisktalande som kan läsa vidare på högskole- och universitetsnivå. Det är viktigt för att på sikt kunna säkra tillgången på utbildade lärare, personal inom vård och omsorg, översättare och tolkar. Flera av dessa yrken är väsentliga för en livskraftig utveckling av samiskan i samhället.

I fråga om läget för de samiska språken i gymnasieskolan har Samiskt språkcentrum inte kunnat notera någon positiv utveckling eller större förändringar under 2020. Sámiediggie understryker därför återigen det allvarliga läget i fråga om samiska på gymnasienivå som redovisas i handlingsprogrammet för de samiska språken. Samiskt språkcentrums bedömning är att varje år som den nuvarande situationen kvarstår medför en ytterligare urholkning av framtida möjliga språkresurser inom skola, omsorg och i samhället i övrigt. Utan en fungerande undervisning av samiska på gymnasienivå saknas en viktig länk i utbildningskedjan.

Utredningen om en stärkt minoritetspolitik (Ku 2016:02) konstaterade (SOU 2017:60) att undervisningen i grundskolan sällan leder till en kunskapsnivå som gymnasieskolan godtar som tillräcklig för vidare studier på gymnasienivå. Vidare konstaterades att detta i sin tur torde bidra till att färre söker sig vidare till studier i minoritetsspråken på högskolenivå och att dessa omständigheter medför att utbildningskedjan i många fall bryts.

Utredningen *Förbättrade möjligheter för elever att utveckla sitt nationella minoritetsspråk* (U 2016:07) hade i uppdrag att se över behovet av åtgärder för att öka tillgången till undervisning i nationella minoritetsspråk i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Utredningen avlämnade i november 2017 betänkandet *Nationella minoritetsspråk i skolan – förbättrade förutsättningar till undervisning och revitalisering* (SOU 2017:91). Betänkandet har remissbehandlats och bereds fortfarande i februari 2021 inom Regeringskansliet.

Högre utbildning

Det finns brist på personer med god kompetens i samiska inom en rad yrkesområden. Samtidigt finns ett stort behov av ökade språkkunskaper bland den samiska allmänheten för att förbättra möjligheterna för att samiska ska återtas och/eller utvecklas som vardagsspråk i familjer och i samhället. Det finns också ett stort intresse för studier i samiska bland samer. Universiteten har en viktig roll.

Med dagens utbildningssituation är det svårt, särskilt för barn som inte kommer från samisktalande hem, att uppnå tillräcklig kompetens i samiska för att de i sin tur ska kunna överföra språket till nästa generation. Att så kan ske är helt avgörande för samiskans framtid som levande språk. Detta är väl belagt från många språk runt om i världen med liknande undervisningsmodeller i skolan.[60]

För de samiska språkens framtid är det viktigt att ha klart för sig att utbildningskedjan från förskolan och uppåt kan, och borde, vara den viktigaste platsen för språklig revitalisering av samiska utanför hemmen.

En solid infrastruktur och ett målinriktat kompetensbyggande på universitetsnivå bedöms vara en av förutsättningarna för att lyckas. Ett stadigt inflöde av utbildade språkarbetare och entusiastiska studenter behövs. Och givetvis forskning både inom språken i sig och inom utbildningsmetodik och andra delar av språklig och kulturell revitalisering.[61]

Samiskt språkcentrums bedömning är att stärkt bemanning och utökat uppdrag till Ubmejen universitiähta/Umeå universitet samt permanenta och förutsägbara möjligheter till studier är en given väg framåt för att stärka språken. Det är angeläget att inte enbart ha unga studenter i åtanke, sådana som står inför att påbörja universitetsstudier efter genomgått gymnasium. Behov av ökade språkkunskaper är så stort att det är viktigt att förbättra förutsättningarna för alla samer att studera samiska. Det är bara en liten del av gymnasieeleverna som har läst samiska och har förkunskaper i den omfattning som krävs för universitetsstudier.[62]

Många som redan befinner sig i arbetslivet och kanske redan har en universitetsutbildning är potentiellt studerande i samiska. Det handlar bland annat om lärare och pedagoger som genom kompetens i samiska skulle bli mycket viktiga för samiskan i hela utbildningskedjan. Men för samiskans situation är det, som framhållits, värdefullt att även vuxna som inte redan arbetar inom utbildning, skola och förskola studerar och utvecklar sitt språk.

Samiskt språkcentrum bedömer att möjligheten till särskilda studiemedel eller stipendium kan vara helt avgörande för att unga och vuxna ska välja att studera samiska på universitetsnivå eller annan nivå i önskvärd omfattning. Samtidigt med ett förbättrat utbud av kurser och forskningsmöjligheter måste de ekonomiska förutsättningarna för den enskilde förbättras.

Livslångt lärande

Livslångt lärande handlar om individens möjlighet och ansvar att utvecklas och lära sig nya utmaningar under hela livet. Att få möjlighet att studera samiska som vuxen är ett sätt att

[60] Revitalization Through Education, Section 1.3. I Hinton, L. Huss, L. och Roche, G. (red.). 2018. The Routhledge Handbook of Language Revitalization. Taylor & Francis. New York och Oxon. USA.

[61] Wilson, W. H., Higher Education in Indigenous Language Revitalization. I Hinton, L. Huss, L. och Roche, G. (red.). 2018. The Routhledge Handbook of Language Revitalization. Taylor & Francis. New York och Oxon. USA.

[62] Lägesrapport 2019, Sametinget.

kompensera för konsekvenserna av den pågående språkbytesprocessen i det samiska samhället och för följderna av bristerna som barn och unga utsätts för i utbildningskedjan. Det blir därför oerhört viktigt att vuxenutbildningar står till buds. I lägesrapportens inledande kapitel redovisas ett flertal andra insatser som genomförs för att stärka enskilda samers samiska språk och som ingår som en del i Samiskt språkcentrums löpande arbete.

Språkkurser vid Sámi åhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum

Språkkurserna på Sámi åhpadusguovdásj/Samernas utbildningscentrum (SÅG) hålls sedan några år enligt ett mer intensivt upplägg än vad som är vanligt vid mer traditionella språkkurser. Rektor Britt Inger Tuorda hävdar att undervisning enligt en stark språkmodell och med fokus på det talade språket ger en mycket bättre språklig progression hos eleverna. Enligt Tuorda är både SÅG och eleverna positiva till den förbättring i resultat som det nya undervisningssättet ger.

För att så många som möjligt ska kunna delta i kurserna är de organiserade som kortare kurser om 112 undervisningstimmar. Därmed är eleverna berättigade att söka kortidsstudiebidrag (SFS 2007:1347) hos Sámiediggie. Tuorda menar att möjligheten till bidrag har haft en positiv effekt på antal elever som genomgår kurserna. Ett problem är dock att korttidsstudiestödets regelverk[63] begränsar deltagande till endast två kurser per läsår. Tuorda menar att det hade varit önskvärt att kunna hålla tre kurser per läsår för att kunna möjliggöra en ännu bättre språkprogression hos eleverna.

Korttidsstudiestöd

Sámiediggie handlägger bidrag för vissa studier i samiska (alfabetisering). Föreskrifterna för korttidsstudiebidrag (STFS 2008:1) utgår från förordning (2007:1347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska och är fastställda av Sámiediggie.

Sámiediggie har i språkpolitiska handlingsprogrammet angett att syftet med korttidskurserna är att fler samer ska kunna tala, läsa och skriva på sitt modersmål och på så sätt bidra till att uppfylla Sámiediggies mål om att alla ska ha möjlighet att utveckla sitt språk utifrån sina individuella förutsättningar. Sámiediggie anser att korttidsstudiestödet är viktigt, både ekonomiskt och som signal om att det finns intresse av att gå kurser i samiska.

Antalet ansökningar som beviljats studiebidrag under åren 2017–2019 är totalt 280. Antalet inkomna ansökningar har minskat stadigt sedan 2018. Det belopp som utbetalts 2020 avser 46 ansökningar. Under året har en kurs ställts in på grund av coronapandemin. Till den kursen hade beviljats studiebidrag för 11 ansökningar och totalt reserverats ca 145 tkr. Samtliga ansökningar under 2020 har gällt kurser som anordnats av Sámij åhpadusguovdásj. Kurser har anordnats i Gávtjávrrie och Jåhkåmåhkke/Dálvvadis.

Det är fler kvinnor än män som söker och erhåller korttidsstudiebidraget vilket Sámiediggie uppmärksammat tidigare. De som erhållit korttidsstudiestöd framhåller att den ekonomiska betydelsen av bidraget är stort och möjliggör studier för dem. Sámiediggie bedömer att studiestödet fyller sitt syfte, att främja de samiska språken så att vuxna samer som inte har fått möjlighet att lära sig läsa och skriva på samiska får tillfälle att lära sig det (§ 2, förordning (2007:1347) om statsbidrag vid vissa studier i samiska).

[63] http://www.notisum.se/rnp/document/?id=20071347

https://www.sametinget.se/studiebidrag

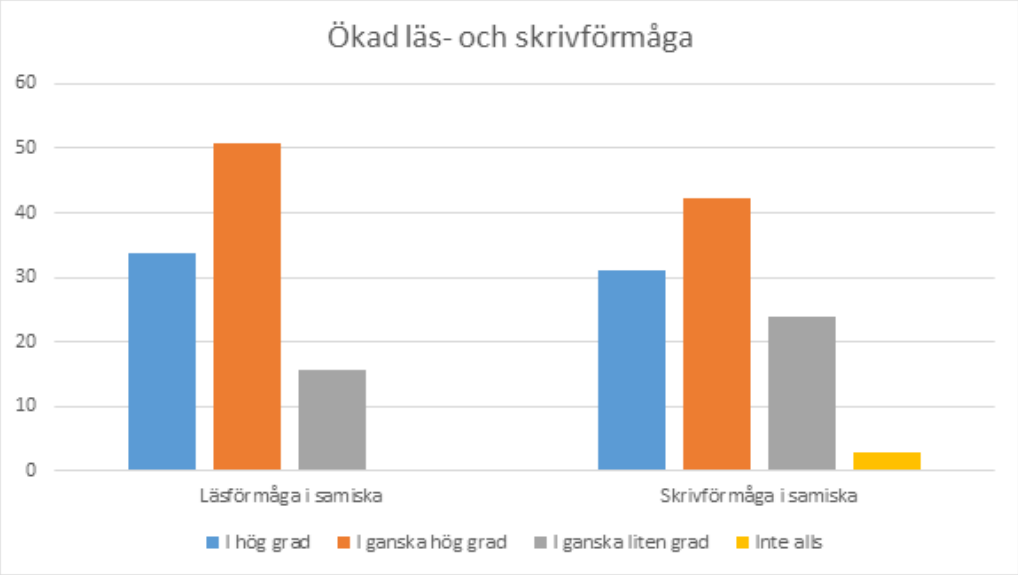

Figur 1. Elevers svar på en enkät gällande resultatet från kurser som anordnats av Sámij åhpadusguovdásj

För att få en bild av nyttan med studierna har elever fått svara på en enkät där man bland annat frågar om i vilken grad kursen har inneburit ökad läs- och skrivförmåga. Gällande den egna läsförmågan svarar 33,8 procent att den ökat i hög grad, 50,7 procent att den ökat i ganska hög grad och 15,5 procent anger att den ökat i ganska liten grad.

När det gäller bedömning av den egna skrivförmågan uppger 31 procent att den ökat i hög grad, 42,5 procent att den ökat i ganska hög grad, 23,9 procent att den ökat i ganska liten grad och 2,8 procent uppger att den inte ökat alls.

Vad gäller behov av informationsinsatser har Sámiediggie konstaterat att antalet sökande minskat de sista åren och att det sannolikt beror på att Sámiediggie haft uppehåll i sina informationsinsatser. Sámiediggies styrelse har konstaterat att det vore en bra idé att rikta information till sameföreningar, samebyar, samiska riksorganisationer och samiska partier för att öka kännedom om möjligheten att söka och erhålla korttidsstudiebidrag.[64]

[64] Styrelseprotokoll 2020-12-18, § 191 Korttidsstudiebidraget https://www.sametinget.se/155453?file_id=1

KULTUR BÄR SPRÅK, SPRÅK BÄR KULTUR

Kulturen ska ses ur ett helhetsperspektiv som omfattar både det människan är och det människan gör. I samisk kultur ingår således både utövande av konstarter, såsom jojk, duodji/konsthantverk, dans och teater, och identitetsstärkande faktorer, såsom utövande av duodji, samisk idrott, samiska medier, samiska språk, samiska näringar och samiskt levnadssätt och förhållningssätt. Kulturen är också ett uttryck för identitet och historia. Samiskan innehåller begrepp, ord och uttryck som förklarar de mentala, sociala och materiella dimensionerna av den samiska kulturen och samhället. De samiska språken är identitetsmarkörer och bärare av förhållningssätt, kunskaper och erfarenheter.

Via kultur kan också kunskap om samiska språk förmedlas, kulturen kan vara en brygga för att öka språkens status och synliggöra dem både för de samiska språkbärarna och för majoritetsbefolkningen. Kultur i vid bemärkelse fyller, enligt Samiskt språkcentrums bedömning, en tydlig och viktig uppgift att främja och stimulera till ökad användning av de samiska språken, stärka de samiska talarna samt synliggöra och öka statusen för de samiska språken.

Positiva kulturhändelser under 2020

Samiskt språkcentrums bedömning är att det inom kulturområdet under 2020, till skillnad från övriga redovisade områden i rapporten, skett en positiv utveckling vad gäller situationen för de samiska språken. Denna utveckling är tydlig trots att pandemin påverkat det samiska kulturlivet negativt genom inställda föreställningar, utställningar, kurser med mera. Tydligt är att det finns många starka kulturaktörer som både har viljan och kraften att synliggöra samiskan såväl för den samiska publiken som för allmänheten. För att åskådliggöra positiva kulturhändelser som påverkar språken positivt under det gångna året följer några utvalda exempel.

Reflektioner kring dubbning och SVT:s arbete

Det samiska samhället har mycket gemensamt med andra urfolkssamhällen. Under Sámiediggies språkkonferens i Julevu 2019 hölls bland annat ett panelsamtal med inbjudna gäster från Australien och den samiska expertgruppen Verddet som jobbat med Disney inför filmen Frost 2/Jikŋon 2. Panelsamtalet handlade om hur urfolk kan arbeta för att få en rättmätig plats och vikten av att de framställs på rätt sätt i TV, filmer och andra medier.

Det är viktigt att populära filmer och TV-program kan dubbas till samiska, inte minst för barn. Och minst lika viktigt är att möjligheterna till samisk nyproduktion förbättras. När lagen säger att barn har rätt till sitt språk och att dessa rättigheter ska främjas så är en satsning på ökad produktion, översättning och tillgänglighet av media på de samiska språken naturlig och nödvändig. Här har inte minst public service en stor potential att spela en viktig roll i att stärka de samiska språken, genom att såväl synliggöra språken som att arbeta språkvårdande och språkstärkande på olika sätt.

Selmas saga som miniserie på SVT

Inför julledigheten 2020 presenterade SVT *Selma máinnas/Selmas saga*, en äventyrsresa till Tomtens Rike, dubbad till nordsamiska. *Selmas saga* var Sveriges Televisions julkalender 2016 men förvandlades efter en omarbetning till fyra halvtimmeslånga barnprogram. Elle Márge Nutti lånar ut sin röst till Selma, spelad av Ester Vuori, och Nils Henrik Sikku dubbar uppfinnaren Efraim.

”Selmas saga” - ”Selma máinnas” - som miniserie på SVT. Foto: SVT.

Dán jápien åhpiestiejjie/ Årets vägvisare 2020 – Charlotta Eriksson

Utnämnande av Årets vägvisare är ett positivt exempel på hur förvaltningskommuner kan uppmuntra till utvecklingsarbete inom de samiska språken och den samiska kulturen.

Foto: Gry-Helen Sivertsen.

Charlotta Eriksson utsågs till Årets vägvisare 2020 för sitt arbete med umesamiskan. En motivering löd "Hon har med ett enastående engagemang lärt sig, bevarat och lärt ut det umesamiska språket, en kunskap som inte så många besitter idag men som vi hoppas det ska bli en ändring på. Charlotta har med ett enastående tålamod tagit sig an och haft flera språkkurser i flera år och intresserat sig för den samiska kulturen. Lïhkkuov Lotta!”[65]

Priset som instiftades 2012 av Árviesjávrrie kommun utdelas årligen för att uppmuntra till revitalisering av samiskan och den samiska kulturen. Priset går till en person, personer, förening eller organisation som gjort insatser av betydelse för det umesamiska språket och/eller den skogssamiska kulturen/näringen i Árviesjávrrie kommun.

Luste tjaeledh – roligt att skriva

Samiskt språkcentrum har i samarbete med Stiftelsen Gaaltije, som projektägare, och Region Jämtland Härjedalen anordnat skrivartävlingen Luste tjaeledh med syftet att stimulera skrivandet, främja intresset för och läsandet av sydsamisk litteratur. Övriga samarbetspartners i projektet var Kulturrådet, Institutet för språk och folkminnen, Tjállegoahte och Bágo.

[65] https://www.arvidsjaur.se/sv/kommun/nyheter

Totalt 43 bidrag inlämnades varav 39 var skrivna på samiska inom två tävlingsklasser: ungdom 13–17 år och vuxenklass. Ett vinnande bidrag ur varje klass premierades. Alla inlämnade bidrag ingick i en antologi med syfte att öka utgivning av böcker på samiska. I november avslutades projektet med en digital sammankomst med 41 deltagare där vinnarna offentliggjordes och boken lanserades.

Polarbibblo satsar på samiska

Polarbibblo drivs av Regionbibliotek Norrbotten i samarbete med folkbiblioteken i Norrbotten. Polarbibblo har under 2020 uppgraderat webbplatsen polarbibblo.se. Avsikten är att etablera ett centrum för barns berättelser och skapande på samiska, meänkieli och svenska.

Polarbibblo.se välkomnar barn och unga att skriva sagor, berättelser, poesi samt boktips på bland annat samiska, som sedan redigeras och publiceras på webbplatsen.[66]

Áigi – ny nordsamisk bok

Under 2020 publicerades boken *Áigi/Time/Tid* på nordsamiska, författad av John Ponga. Boken presenteras med orden "Vårt vertikala tänkande är känt bland urfolkskulturer. Med utgångspunkt från en samisk benkalender med anor från 300-talet görs en genomgång av faktorer med betydelse för historien, våra varierande årstider, våra 13 månader, och de kyrkor som namngett dagarna. Följ med på en resa i tiden, med spännande historiska strandhugg och filosofiska funderingar…".

Augustvinnaren Elin Anna Labba med boken "Herrarna satte oss hit"

Elin Anna Labbas bok "*Herrarna satte oss hit"* handlar om tvångsförflyttningarna av renskötande samer i början av 1900-talet. Boken vann Augustpriset i kategorin årets svenska fackbok. Elin Anna Labba säger till SR Sameradion att det är ofattbart att få Augustpriset som är den svenska litteraturens mest prestigefyllda pris. Boken är skriven på svenska med nordsamiska inslag och är översatt till nordsamiska.

Augustvinnaren Elin Anna Labba med boken "Herrarna satte oss hit". Foto: Johanna Tjäder, Sameradion & SVT Sápmi.

[66] http://polarbibblo.se/

Augustprisvinnaren Ædnan som teater

Föreställningen *Ædnan* bygger på Linnea Axelssons framgångsrika diktverk med samma namn som belönades med Augustpriset 2018. *Ædnan* är en berättelse om tre generationer samiska kvinnor och deras levnadsöden från tidigt 1900-tal till nutid. *Ædnan* handlar också om rätten till land, om gruvor och reglerade älvar som beskär livet, och om ett språk som ger sig av. Det är en berättelse om dem som söker sig till rötterna och dem som söker sig till svenskheten. Skärva för skärva, generation för generation, växer det känslomässiga landskapet fram i ett storslaget episkt drama. Föreställningen är en samproduktion mellan Riksteatern och Giron Sámi Teáhter. *Ædnan* turnerade i Sverige under 2020 fram till november då turnén avbröts på grund av coronapandemin. För regi står Malin Stenberg.

TV-serien Förr och nu med Elli-Karin

Under senhösten 2020 visades barnserien Elli-Karina giehto mánáj láhkáj / Förr och nu med Elli-Karin i SVT i 18 avsnitt. I serien får tittarna möta Elli-Karin och lulesamiska barn som bland annat mjölkar getter, fiskar och går på marknaden. Serien anknyter till den barnbok, Elle Kari, som skrevs av Anna Riwkin-Brick och Elly Jannes om Elli-Karin Pavvals barndom på 1950-talet. I TV-serien talas lulesamiska med fokus på barnen och handlingen utspelas i traditionella samiska miljöer.

TV-serien "Förr och nu med Elli-Karin" finns på SVT Play. Foto: Lotta Lennartsdotter, SVT.

Stöd till dubbning via Svenska Filminstitutet

Under 2020 har Filminstitutet finansierat dubbning till sydsamiska av den nyproducerade och animerade långfilmen *Mamma Mu hittar hem – Muahra Mu gåatan gaavna*. Filmen har premiär under 2021 på sydsamiska, nordsamiska och svenska. Det faktum att filmen har premiär på samiska samtidigt som den lanseras på svenska betraktas av Samiskt språkcentrum som en markering av samiskans status.

Svenska Filminstitutet kan bevilja stöd riktat till nationella minoriteter i fråga om bland annat dubbning men inte till stöd för filmproduktion.[67] Dubbningen av långfilmen skedde i den nyetablerade ljudstudion vid det samiska kulturcentret Aejlies i Dearna och utfördes av Bautafilm och International Sami Film Institute (ISFI). Dubbning till nordsamiska finansierades och genomfördes på norsk sida av ISFI.

En utblick utomlands: urfolks-TV dygnet runt

Samiskt språkcentrum har i tidigare lägesrapporter[68] skrivit om vikten av radio, TV och film på samiska. Inte minst ett utbud riktat till barn är viktigt för revitaliseringen av samiska. Det finns exempel från andra urfolkssamhällen i världen, där media har varit en starkt bidragande kraft till lyckad språklig och kulturell revitalisering.

Ett sådant exempel återfinns i arktiska Kanada där Nunavut Independent Television Network (NITV) startat en TV-kanal med fokus på urfolksspråk (inuktuk) och urfolkskultur som sänder dygnet runt alla dagar i veckan. Fem timmar barnprogram varje dag finns i tablån samt bland annat filmer, dokumentärer, arkivmaterial och lokal-TV.

http://www.isuma.tv/uvagut-tv-media-info/logos

Premiär för Uvagut TV (”Vår TV” på inuktitut) ägde rum i januari 2021 på TV och webben.

För att sätta satsningen i ett nordiskt perspektiv så finns det uppskattningsvis 65 000 inuiter i Kanada, vilket är betydligt färre än antalet samer i Sábmie.

Lucy Tulugarjuk, vd på NITV, uttryckte följande vid lanseringen av kanalen:

> För mig är det en dröm som blir till verklighet – att få se inuitkultur och höra vårt språk på heltid på TV. När våra äldre försvinner kämpar vi mot tiden för att behålla en levande inuitkultur och ett levande språk för våra barn och barnbarn. TV på inuktut hela dagarna, alla dagar, är ett kraftfullt sätt att behålla ett levande språk för kommande generationer.[69]

[67] https://www.filminstitutet.se/sv/sok-stod/filminstitutets-stod/nationella-minoriteter/

[68] Bland annat i Lägesrapport 2019.

[69] https://www.nunavutnews.com/nunavut-news/first-all-inuit-language-television-channel-uvagut-tv-launches/ Översättning från engelska: Samiskt språkcentrum.

FÖRBÄTTRAT GRÄNSÖVERSKRIDANDE SAMARBETE

Samerna är ett folk och ett urfolk med en gemensam kultur, ett eget samhällsliv och egna språk. Ett folk som finns i fyra länder och vars språk, kultur, samhällsliv och näringar sträcker sig över ländernas gränser.

Sámiediggies språkliga gränsöverskridande arbete syftar till att överbrygga de hinder som landsgränserna i olika avseenden innebär för de samiska språkens utveckling och överlevnad. Samarbetet mellan sametingen omfattar bland annat språknormering, språkvård och Giellavahkku (språkveckan) som initierades under FN:s internationella urfolksspråkår 2019. Ett viktigt framtida samarbetsområde är det internationella urfolksspråkdecenniet IDIL 2022–2032[70] som kommer att innebära ett intensivt och utmanande arbete för att lyfta och stärka de samiska språken i olika avseenden.

Sámiediggies avsikt är att tillsammans med sametingen i Finland och Norge fortsatt planera det gemensamma språkarbetet med sikte på det internationella urfolksspråkdecenniet. Förväntningarna är höga för att årtiondet ska utgöra en stabil plattform för etablering av ett långsiktigt gemensamt språkarbete för att utveckla, koordinera och genomföra insatser för de samiska språken i Sapmie.

Under urfolksspråkdecenniet IDIL finns från Sámiediggies sida även förväntningar på att det allmänna, vid behov med regeringens främjande, på olika sätt bidrar till att synliggöra och stärka samiskan, och att de samiska språken ges en given roll som levande språk i samhället. I detta ligger även att samiska talares och språkbärares rättigheter till sitt språk ska respekteras.

[70] FN:s generalförsamling beslutade i december 2019 att utnämna 2022–2032 till det Internationella urfolksspråksdecenniet i enlighet med en av rekommendationerna i slutdokumentet *Strategic outcome document of the 2019 International Year of Indigenous Languages*.

SYNLIGGÖRANDE OCH STATUS

I förslaget till handlingsprogram för bevarande av de samiska språken konstaterar Sámiediggie att det finns skäl att tro att situationen i fråga om samers utsatthet har förvärrats i jämförelse med vad som beskrevs i Diskrimineringsombudsmannens rapport (2008:1), där samers erfarenheter av rasism och diskriminering lyfts fram. Inte minst Högsta domstolens dom i Girjasmålet under 2020 bedöms ha lett till att det skett fler kränkningar riktade mot samer, bland annat genom plågade och tjuvskjutna renar. Samiskt språkcentrums bedömning är att sådana attityder även har en negativ påverkan på de samiska språkens status och viljan att synliggöra språken.

För att motverka en negativ utveckling bör statusen på språken höjas exempelvis genom att vid rekrytering inom bland annat offentlig sektor värdesätta språkkunskaper i samiska. Idag anges sällan kunskaper i de samiska språken som krav eller merit vid anställning, trots att bland annat språklagen (2009:600) anger att det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja de nationella minoritetsspråken.

Samiskt språkcentrum vill i sammanhanget understryka att synliggörande av samiska språket i anställningsannonser både fungerar statushöjande och visar på att de samiska språken har ett värde på arbetsmarknaden. Alla aktörer i samhället, såväl samiska institutioner som det offentliga, bör ta ett tydligt ansvar för att synliggöra och visa värdet av de samiska språken.

Varför prioriteras inte samiska språket?

I en artikel skriven av SR Sameradion som publicerades i maj 2020 påtalar professor emeritus Mikael Svonni och professor emeritus Jon Todal att samiska arbetsgivare inte visar värdet av de samiska språken när de inte själva använder samiska i viktiga sammanhang, såsom i platsannonser.

Bakgrunden är att de platsannonser som samiska institutioner i Sverige lagt ut under perioden som Svonni och Todal undersökt, inte är publicerade på något av de samiska språken. I Finland och Norge är däremot alla de annonser för tjänster som kräver samiska eller som har samisk anknytning, publicerade på de samiska språk som används i respektive land.

De har uppmärksammat att både Sameskolstyrelsen och Sameradion i Sverige håller på att nyanställa och söker medarbetare med samisk kompetens, men annonserna har bara publicerats på svenska. Cheferna på dessa arbetsplatser pekar enligt Sameradions rapportering bland annat på brist på tid, pengar och språkresurser som anledningar till att de inte har annonserat på samiska.

Båda professorerna understryker att vi måste visa att de samiska språken är viktiga och om vi verkligen vill stärka samiska så finns det bara ett sätt, och det är att använda samiskan.

I artikeln ställer sig avslutningsvis Svonni och Todal frågan:

> Om Sametinget inte behöver använda samiska, om Sameskolstyrelsen inte behöver använda samiska och om Sameradion inte behöver använda samiska, ja vilka är det då som ska använda samiska? [71]

[71] Professorer ifrågasätter varför samiska språket inte prioriteras - Sameradion & SVT Sápmi | Sveriges Radio, Máret Steinfjell, Sameradion & SVT Sápmi, Publicerat onsdag 6 maj 2020 kl 07.00

SLUTORD

I slutorden på den årliga lägesrapporten brukar en vardagshjälte framhållas som utifrån sitt engagemang och arbete utvecklar samiskan. I år vill Samiskt språkcentrum uppmärksamma förskolläraren Anna-Sara Baer som vigt sitt yrkesliv åt att ge samiska barn sitt språk.

2020 års lägesrapport har bland annat syftat till att belysa språksituationen för samiska barn genom att beskriva utmaningar och utvecklingsområden inom utbildningsområdet. Ofrånkomligen blottläggs därmed den bristande utbildningskedjan och hur avlägset ambitionen att uppnå funktionell tvåspråkighet för de samiska barnen därmed ter sig.

Trots en dyster prognos är det viktigt att lyfta fram att det finns enskilda hjältar inom utbildningsområdet som gör allt i sin makt för att föra vidare de samiska språken och stärka samiskspråkiga barn i sitt arbete. Anna-Sara Baer är en sådan betydelsefull vardagshjälte med en mångårig erfarenhet av arbete inom samisk utbildning och en djup förankring i samiskan och den samiska kulturen.

Anna-Sara Baer är uppvuxen i en nordsamisktalande renskötarfamilj i Luokta Mavas sameby. Familjen har bott efter Bihtámädno från Fálesjávrre och Bárkká i väster till Gåbddesavvun i öster. Hon gick på sameskolan i Árjepluovve och senare i svensk skola i Vidsel. Under hela sitt yrkesverksamma liv har Anna-Sara arbetat med samiska förskolebarn. Hon har på olika sätt deltagit i utvecklingen av samisk förskoleverksamhet i Váhtjer/Jiellevárre och i Giron, med öppen förskola, mobil förskola och så småningom i permanent samisk förskola. Den samiska förskolans verksamhet har vuxit under åren, och en ökad andel av de samiska barnen har fått möjlighet att vistas på en samisk förskola, berättar Anna-Sara.

Anna-Sara Baer

I arbetet har olika modeller för att överföra språket och skapa starka språkmiljöer prövats. Personalgruppen har många gånger tagit egna initiativ till utveckling av verksamheten utan att alltid vänta på beslut och förankring från ledningen. Personalen har på egen hand skaffat sig erfarenhet och kompetens gällande starka språkmiljöer.

Anna-Sara förordar en modell som innebär att barnen delas upp i olika grupper beroende på språknivå; en modersmålsavdelning och en avdelning för barn som har svagare förankring i språket. För barnen som inte talar samiska hemma, rekommenderar hon språknästen/språkbadsmetodik så att barnen lär sig samiska. Det är viktigt för barn och elever att de får möjlighet leka och umgås på sitt modersmål. Det främjar språkutvecklingen.

Anna-Sara berättar vidare att i Giron har förskolan vuxit starkt till att nu omfatta femtio barn. Hon belyser svårigheter att rekrytera samisktalande förskollärare och barnskötare till förskolan. I sameskolan i Giron ingår skolbarnen numera i blandade språkgrupper och bara delar av personalen är samisktalande.

Medvetenheten och viljan finns bland personalen att jobba för en stark språkmiljö men på grund av brist på samisktalande personal har möjligheten minskat radikalt de senaste åren. Barnen läser samiska fyra timmar per vecka vilket inte är tillräckligt för att skapa funktionellt samiskspråkiga barn enligt Anna-Sara.

En tydlig attitydförändring har skett och svenska har numera blivit huvudspråk i kommunikationen mellan barnen. En alarmerande utveckling som är mycket oroande tycker Anna-Sara Baer, nybliven pensionär med tid att reflektera.

BILAGA 1. ORTNAMN PÅ SAMISKA

Att de samiska ortnamnen används och är synliga är en viktig del i den språkliga revitaliseringen. Även i år används befintliga samiska ortnamn i rapporten. Dess motsvarighet på svenska/ norska visas i tabellen nedan.

Tabell över samiska ortnamn som används i rapporten:

Ortnamn på samiska (nord-/lule-/pite-/ume-/syd- /enaresamiska, beroende på ort)	**Motsvarande benämningar, i förekommande fall, på svenska/norska**
Anár	Enare, Finland
Árjepluovve	Arjeplog
Árviesjávrrie	Arvidsjaur
Bárkká	
Bïenjedaelie	Funäsdalen
Bihtámädno	
Dearna	Tärnaby
Fálesjávrre	
Gárasavvon	Karesuando
Gávtjávrrie	Ammarnäs
Giron	Kiruna
Guovdageaidnu	Kautokeino, Norge
Gåbddesavvun	Bredsel
Herjedaelie	Härjedalen
Julevu	Luleå
Jåhkåmåhkke/Dálvvadis	Jokkmokk
Kraapohke	Dorotea
Kråavvan Luspie	Krokom
Liksjoe	Lycksele
Lusspie	Storuman
Máláge	Malå
Romsa	Tromsø, Norge
Sjeltie	Åsele
Sjädtavaellie	Sundsvall
Skuhpesavon	
Straejmie	Strömsund
Stuehkie/Stockhoalbma/Stockhoalmma	Stockholm
Suorssá	Sorsele
Ubmeje	Umeå
Váhtjer/Jiellevárre	Gällivare
Vualtjere	Vilhelmina
Vyöddale	Vindeln